

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Історичний факультет

**ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА:
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ**

Луцьк - 2015

УДК 378.091.33-027.22 (075.8)

ББК 74.580.266. 5я73-д

П 24

Рекомендовано вченою радою

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

(*Протокол № від 2015р.*
наказ № від)

Педагогічна практика: організація та проведення (для студентів напрямків підготовки «Історія» та «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури»). – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. – 140 с.

Видання 2-ге. доповнене.

Розробник: Прокопчук Вікторія Євгенівна - кандидат педагогічних наук, доцент.

Рецензенти: Дем'янчук Олександр Никанорович, **доктор** педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання мистецьких дисциплін Кременецької гуманітарно-педагогічної академії;

Томашевська Ірина Петрівна. Кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки СНУ імені Лесі Українки;

Недужко Юрій Вікторович. Доктор історичних наук, професор кафедри методики викладання шкільних дисциплін ВІППО.

Навчально-методичний посібник покликаний допомогти студентам напрямів підготовки «Історія» та «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» підготуватись та успішно пройти педагогічну практику в закладах освіти.

ББК 74.580.266.5я73-д

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.

Зміст

Вступне слово до студента-практиканта.....	4
Розділ I. Нормативно-правові документи.....	6
Розділ II. Професія – вчитель.....	16
Розділ III. Зміст педагогічної практики.....	38
Розділ I. Оцінювання освітньо-професійної діяльності студентів....	83
Розділ У. Вимоги до звіту.....	88
Зразки оформлення звітної документації.....	97
Термінологічний словник.....	132
Список використаних джерел.....	140

Вступне слово до студента-практиканта

Отже, ви вирушаєте на педагогічну практику і плануєте з іншого боку відкрити для себе шляхетну професію вчителя.

За декілька тижнів до практики деканат оголошує перелік шкіл та інших закладів освіти, які можуть прийняти практикантів. Коли наказ про скерування студентів на педагогічну практику сформований, змінити його вже не можна — пам'ятайте про це.

Педагогічна практика починається з настановчої конференції (інструктажу) на факультеті, на якій присутні керівники практики від факультету та від кафедр. Законспектуйте основні організаційні вимоги щодо Вашого перебування у школі та інших закладах освіти, а також перелік звітних документів, які Ви повинні підготувати за підсумком практики.

Наприкінці інструктажу керівник педпрактики від факультету зачитує наказ про скерування студентів. Уважно прослухайте його, переконайтеся що Ваше прізвище прозвучало. Також запишіть прізвища своїх керівників від факультету та кафедр. Їхні підписи будуть стояти на звітних документах за підсумком Вашої практики. Якщо Ваші керівники присутні на інструктажі, після його завершення підійдіть до них і обговоріть організаційні моменти.

У перший робочий день після інструктажу Ви разом з керівником від факультету вирушаєте до школи або іншого закладу освіти із витягом з наказу, що засвідчує скерування Вас на практику саме туди. На час педагогічної практики Ви стаєте членом учительського колективу, тож намагайтеся своєю поведінкою і сумлінним ставленням до виконання своїх обов'язків відповідати цьому високому статусу. До Ваших обов'язків входить також виконання навчальних доручень учителя, до якого Вас було прикріплено, керівника класу, у якому Ви проводите виховну роботу, та адміністрації закладу освіти. Зі свого боку вони зобов'язані всебічно сприяти Вам у проходженні педагогічної практики, допомагати навчально-методичним забезпеченням і корисними порадами.

Ваша педагогічна практика буде проходити у декілька етапів, а саме: ознайомлення із внутрішнім розпорядком закладу освіти й вивчення досвіду вчителів; проведення власних пробних та залікових навчальних занять і виховних заходів. Зверніть увагу на те, що про час і місце проведення своїх залікових занять Ви зобов'язані заздалегідь повідомити керівників.

На кожний пробний чи заліковий урок або виховний захід Ви готуєте план-конспект, без якого проведення занять не допускається. Погортайте свої конспекти з курсу педагогіки й методики викладання історії, і якщо Ви сумлінно працювали на парах, то знайдете там чимало корисної інформації, яка допоможе грамотно скласти згаданий план-конспект.

Спілкуючись зі школярами, пам'ятайте про те, що Ви відповідаєте за життя і здоров'я учнів. Не влаштовуйте масових екскурсій, як наприклад, поїздка до міста Львова тощо. Такі заходи важко проводити навіть педагогам із великим досвідом. Усі виховні акції варто узгоджувати з класним керівником або завучем із виховної роботи.

В останні дні педагогічної практики Ви готуєте звітні документи. Подбайте про їх належне оформлення і про те, щоб на передбачених місцях стояли підписи Ваших керівників практики (від закладу освіти, від факультету, від кафедр). Пам'ятайте, що своєчасна підготовка документів заощадить Ваші недоспані ночі й нервові клітини.

Офіційним завершенням педагогічної практики є підсумкова конференція за участю студентів та їхніх керівників. Під час її проведення Ви зможете поділитися своїми здобутками і труднощами, які виникали на Вашому шляху.

Бажаємо Вам задоволення від учительської праці й невичерпного творчого натхнення! Усміхайтесь й несіть учням свій гарний настрій — це перша запорука Вашого успіху.

Розділ І. Нормативно-правові документи

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про вищу освіту

Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Стаття 51. Практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.

1. Практична підготовка осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

2. Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані забезпечити створення належних умов для проходження практики на виробництві, дотримання правил і норм охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії відповідно до законодавства.

3. Проходження практики студентом здійснюється відповідно до законодавства.

Президент України
м. Київ

1 липня 2014 року

№ 1556-VII

Публікації документа

Голос України від 06.08.2014.— № 148

П. Порошенко

ПОЛОЖЕННЯ

про проведення практики студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

З метою забезпечення організації, проведення і підведення підсумків навчальної та виробничої практик увести в дію Положення про практику у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки.

Положення розроблене відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» № 93 від 8 квітня 1993 р.

У цьому Положенні розглядаються загальні питання організації, проведення і підведення підсумків навчальної та виробничої практик студентів денної і заочної форм навчання усіх напрямів підготовки (спеціальностей) у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (далі - Університет).

1. Загальні положення. Мета, зміст, види та бази практик.

Практика студентів є невід'ємним складником освітньо-професійної програми підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів кожного напрямку підготовки та спеціальності.

Метою практики є закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання; формування у них професійних умінь за відповідною спеціальністю для прийняття самостійних рішень у конкретних умовах роботи; виховання потреби систематично поновлювати свої знання для підтримання власної конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

Практика студентів передбачає безперервність і послідовність її проведення при одержанні практичних знань і вмінь відповідно до різних освітньо-кваліфікаційних рівнів: «бакалавр», «спеціаліст», «магістр». Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності денної та заочної форм навчання, її види, тривалість і терміни визначені в навчальних планах.

Основними видами практик є навчальна і виробнича. Завданнями навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої спеціальності, отримання первинних професійних знань та умінь із загальнопрофесійних та спеціальних дисциплін.

Навчальна практика може проводитись у навчальних, навчально-виробничих майстернях, навчально-дослідних ділянках, навчально-практичних центрах та інших допоміжних об'єктах університету. Метою виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок зі спеціальності, а також збір фактичного матеріалу для виконання курсових і випускних кваліфікаційних робіт (проектів).

Результатом переддипломної практики (як різновиду виробничої) та асистентської (як різновиду навчальної) є узагальнення та вдосконалення здобутих знань, практичних умінь і навичок, оволодіння професійним досвідом та формування готовності випускників до самостійної трудової діяльності, а також збір та опрацювання матеріалів для завершення випускної кваліфікаційної роботи (проекту) й оформлення його результатів.

Базою виробничої практики можуть бути організації та установи різних галузей та секторів освіти і науки, економіки, охорони здоров'я, культури, державного управління, фінансові та бюджетні установи, виробничо-промислові підприємства різних форм власності й інші, які забезпечені висококваліфікованими кадрами і відповідають вимогам програми практики відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. На виробничу (педагогічну) практику студенти денної форми навчання направляються наказом ректора по Університету, а студенти заочної форми навчання – згідно з розпорядженням декана факультету (інституту).

Студенти заочної форми навчання можуть пропонувати як бази проходження виробничої (педагогічної) практики установи, підприємства й організації за основним місцем роботи.

Базою для проходження студентами навчальної (асистентської) практики можуть бути кафедри й інші підрозділи Університету. На навчальну практику студенти усіх форм навчання направляються згідно з розпорядженням декана факультету (інституту).

Зміст практики визначається наскрізною та робочою програмами.

Наскрізна програма практики є основним навчально-методичним документом, що визначає мету, зміст і послідовність проведення практик, підведення їх підсумків і містить рекомендації щодо форм і методів контролю якості підготовки (рівень знань, умінь і навичок), які студенти повинні отримати під час проходження практики за кожним освітньо-кваліфікаційним рівнем. Зміст наскрізної програми практики включає перелік усіх етапів практичного навчання (навчальна та виробнича практики).

Наскрізна програма практики складається керівниками практики від факультету (інституту) або заступником декана з навчальної роботи, обговорюється й погоджується на засіданні кафедри, науково-методичній комісії факультету (інституту), науково-методичній раді університету та затверджується проректором з навчальної роботи. Додаток А. Зразок наскрізної програми практики.

Робоча програма практики – це навчально-методичний документ, який регламентує порядок проведення окремо взятої практики. Зміст робочої програми практики містить: пояснювальну записку; мету та завдання практики; перелік знань, умінь і навичок, яких має набути студент під час практики; зміст практики її структура, періодичність етапів; рекомендовану літературу для ефективного проведення практики; методичні рекомендації щодо виконання конкретних практичних завдань і ведення документації; перелік індивідуальних завдань студентам; вимоги до документації, яка ведеться студентом під час практики; обов'язки студента щодо бази проходження практики; підведення підсумків практики. Робоча програма практики складається керівником практики від факультету (інституту),

обговорюється й погоджується на засіданні кафедри, науково-методичній комісії факультету (інституту), науково-методичній раді університету та затверджується проректором з навчальної роботи. Додаток Б. Зразок робочої програми практики.

2. Організація і керівництво практикою.

2.1. Відповідальність за організацію, проведення і контроль практики покладається на ректора Університету. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням здійснює проректор з навчальної роботи. Навчально-методичне керівництво практикою здійснює керівник навчальної і виробничої практики Університету. Безпосереднє навчально-методичне керівництво та виконання програми практики забезпечують керівники практики від кафедр.

2.2. Організаційні заходи, що забезпечують підготовку та порядок проведення практики:

- 1) призначення керівників практики від кафедр (для студентів денної та заочної форм навчання);
- 2) розробка наскрізної і робочої програм практики студентів різних напрямів та спеціальностей усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів (для студентів денної і заочної форм навчання). Програми практики повинні відповідати вимогам галузевих стандартів вищої освіти, урахувати специфіку напряму підготовки (спеціальності). Програми розробляються випусковими кафедрами, погоджуються у встановленому порядку не пізніше ніж за семестр до її початку. Переглядатися та доопрацьовуватися вони повинні не рідше ніж один раз на п'ять років.

Програми практики повинні містити такі розділи:

- цілі і завдання практики;
- зміст практики;
- індивідуальні завдання;
- вимоги до звіту практики;
- підведення підсумків практики.

– оцінювання.

Розділи програми практики повинні включати методичні вказівки (рекомендації) щодо проходження практики, перелік літератури, необхідної документації, різноманітних заходів, що сприяють закріпленню знань, отриманих під час навчання;

3) складання тематики індивідуальних завдань на практику (для студентів денної та заочної форм навчання). Індивідуальні завдання розробляються керівником практики від кафедри і видаються кожному студенту. Зміст індивідуального завдання повинен враховувати напрям підготовки, фах і спеціалізацію студента, теми курсових і дипломних (магістерських) робіт, конкретні умови та можливості баз практик, відповідати цілям і завданням навчального процесу;

4) підготовка форм звітної документації за результатами проходження практики і повідомлення студентів про систему звітності (подання письмового звіту, виконання індивідуального завдання, підготовка доповіді, повідомлення, виступу тощо) (для студентів денної та заочної форм навчання);

5) визначення баз практики (для студентів денної та заочної форм навчання);

6) розподіл студентів за базами практик (для студентів денної та заочної форм навчання). Студенти денної форми (не більше 20 %) можуть самостійно, за погодженням із керівником практики від кафедри, університету, визначати для себе базу виробничої (педагогічної) практики і пропонувати її для використання; 7) формування пакету документів для проходження виробничої (педагогічної) практики (для студентів денної форми навчання): – укладання договорів про проведення виробничої (педагогічної) практики між університетом та підприємствами, організаціями, установами м. Луцька.

Додаток В. Договір на проведення практики студентів

Договір для проходження виробничої практики укладається у двох

примірниках – по одному базі практики й університету. Договір із базою практики укладається керівником практики від університету терміном на один рік. Підписується директором підприємства, установи, організації, з одного боку, ректором Університету – з іншого. Договір погоджується планово-фінансовим та навчальним відділами університету; – складання кошторису-калькуляції щодо витрат на проведення практики.

Додаток Д. Кошторис-калькуляція витрат на проведення практики студентів.

Кошторис-калькуляція складається планово-фінансовим відділом університету на основі вказаної в договорі загальної кількості студентів і термінів практики;

8) видання наказу по університету (для організації виробничої (педагогічної) практики студентів денної форми навчання).

Додаток Е. Зразок наказу на проходження практики.

Наказ ректора про проведення практики формує керівник практики від факультету (інституту) не пізніше ніж за два тижні до початку практики. У наказі визначаються місце і терміни проведення практики, склад студентських груп, відповідальний керівник за організацію практики й оформлення підсумкового звіту та її результати. Згідно з наказом перед початком практики керівник практики зобов'язується провести інструктаж із техніки безпеки зі студентами. Контроль за ходом практики покладається на декана факультету (інституту); контроль за виконанням наказу – на проректора з навчальної роботи. Наказ візується деканом факультету (інституту), начальниками юридичного, загального, планово-фінансового, навчального відділів, головним бухгалтером, проректором з навчальної роботи. Підписується ректором університету;

9) укладання трудової угоди між університетом і керівником від бази практики (при організації виробничої (педагогічної) практики студентів денної форми навчання). Трудова угода укладається у трьох примірниках: два зберігається у Замовника й один – у Виконавця. Трудова угода візується планово-фінансовим, юридичним, навчальним відділами університету.

Затверджується ректором університету.

Додаток Ж. Зразок трудової угоди.

Договір, кошторис-калькуляція, трудова угода є необхідним пакетом документів, на основі яких студент проходить виробничу практику;

10) оформлення довідки про здійснення безпосереднього керівництва практикою студентів на кожній базі практики відповідно до кількості вказаної у трудовій угоді (для організації виробничої (педагогічної) практики студентів денної форми навчання).

Додаток З. Зразок довідки.

Довідка підписується директором підприємства, установи, організації. На її основі здійснюється оплата керівнику практики від бази практики.

3. Підведення підсумків практики.

Окремим пунктом наказу про направлення студентів усіх форм навчання на виробничу (педагогічну) практику є підведення підсумків практики, що передбачає створення комісії для прийняття заліку та дату, до якої студент повинен прозвітуватися про виконання завдань, поставлених програмою практики.

До складу комісії можуть входити: декан, завідувачі кафедр, керівники практики від кафедр, викладачі кафедр. На залік з виробничої (педагогічної) практики студент має представити весь пакет документів, передбачених робочою програмою практики (щоденник практики, результати виконання індивідуального завдання, конспект залікових уроків, письмовий звіт про проходження практики тощо). Комісія приймає залік у терміни, що визначені наказом на практику, (але не пізніше ніж протягом десяти днів після її закінчення за умови, що практика відбувається у межах семестру або протягом перших десяти днів семестру, який починається після закінчення практики). Диференційована оцінка за виробничу (педагогічну) практику вноситься в заліково-екзаменаційну відомість, індивідуальний навчальний план (залікову книжку) студента та враховується під час визначення розміру стипендій разом з іншими підсумковими оцінками. У разі

отримання незадовільної оцінки під час складання заліку студенту надається можливість повторного складання заліку за умови доопрацювання звіту й індивідуального завдання. За умови отримання негативної оцінки з практики під час ліквідації заборгованості комісії студент відраховується з університету. Навчальна практика як пасивна й оглядова, яка відбувається без відриву від навчання не передбачає диференційованої оцінки. У заліково-екзаменаційну відомість, індивідуальний навчальний план, залікову книжку студента вноситься відмітка «зараховано – не зараховано» відповідно до рівня виконання вимог програми практики. Після прийняття заліку з виробничої (педагогічної, переддипломної) практики (що проводиться згідно з наказом ректора по університету) у студентів денної форми навчання керівник практики від факультету (кафедри) готує звіт про підсумки практики, який подається у навчальний відділ не пізніше, ніж за два тижні після першого складання заліку. Звіти з навчальної (асистентської) практики (що проводиться згідно з розпорядженням декана по факультету) студентів денної форми навчання зберігаються на факультеті (кафедрі). Звіти з усіх видів практики студентів заочної форми навчання зберігаються на факультеті (кафедрі). Щоденник студента про проходження практик зберігається на факультеті протягом 3 років після випуску студента з вищого навчального закладу, решта документації – протягом 1 року після завершення навчання в університеті.

4. Матеріальне забезпечення практики.

Витрати на практику студентів університету є складником загальних витрат на підготовку фахівців. Керівництво навчальною та виробничою практиками керівнику від кафедри входить у його педагогічне навантаження, яке формується на підставі навчального плану згідно з нормами часу (Наказ МОН України № 450 від 17.08.2002 р. із змінами та доповненнями). Окремою статтею видатків університету є оплата за керівництво практикою керівнику від бази практики. Оплата здійснюється із розрахунку 1 година в тиждень на одного студента денної форми навчання (згідно з Положенням про

проведення практики студентів вищих навчальних закладів МОН України № 93 від 8 квітня 1993 р.), що зазначається в кошторисі-калькуляції та трудовій угоді. Практика студентів заочної форми навчання безоплатна для керівника практики від бази практики.

Схвалено Вченою радою
Східноєвропейського національного
Університету імені Лесі Українки
Протокол № 6 від 27 грудня 2012 р.

Розділ II. Професія — вчитель

Професія вчителя завжди була однією з найпочесніших у нашій країні. Вона наповнена великим ідейним змістом, бо тісно пов'язана із розв'язанням головних завдань суспільства. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму й особистих якостей вчителя. На думку вчених, основними проблемами, які вирішуватимуть учителі в цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- самостійна постановка й вирішення творчих і дослідницьких завдань;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного й зарубіжного досвіду;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, релігієзнавство, економіка, правознавство, кібернетика та ін;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може здійснювати лише вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентноздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Розглянемо функції вчителя і ті вимоги до нього, які зумовлені їх

змістом. Дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, котрі ми проаналізували, переконливо доводять, що в навчально-виховному процесі виявляються взаємопов'язані функції (види діяльності) вчителя:

- а) діагностична;
- б) орієнтаційно-прогностична;
- в) конструктивно-проектувальна;
- г) організаторська;
- д) інформаційно-пояснювальна;
- є) комунікативно-стимуляційна;
- ж) аналітико-оцінна;
- з) дослідницько-творча.

Діагностична функція (від гр. *diagnosis* - розпізнавання, ви бачення) педагогічної діяльності пов'язана з розпізнаванням і вивченням істотних ознак освіченості, їх комбінування, форм вираження як реалізованих цілей освіти. Оцінка знань, умінь, навичок, вихованості, розвитку учня дає змогу глибше вивчити хід навчально-виховного процесу, встановити причини, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку рис і якостей особистості; визначити фактори, які сприяють успішному здійсненню цілей освіти. Діагностика можлива за умови спостережливості педагога, спроможності, здатності "вимірювати" знання, уміння, навички, вихованість і розвиток учня, правильно діагностувати педагогічні явища.

Орієнтаційно-прогностична функція. Управління педагогічним процесом передбачає орієнтацію на чітко представлений у свідомості кінцевий результат. Знання суті й логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів дозволяють прогнозувати (гр. *prognosis* - передбачення розвитку чогось, що базується на

певних даних), як учні сприйматимуть матеріал, перебуваючи під впливом життєвих уявлень, який учнівський досвід буде сприяти глибшому проникненню в суть явища; що саме учні зрозуміють неправильно. Педагогічне прогнозування передбачає також бачення тих якостей учнів, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу.

Ця функція педагогічної діяльності зобов'язує педагога прогнозувати розвиток особистості — розвиток її якостей, почуттів, волі та поведінки, враховувати можливі відхилення в розвиткові; прогнозувати хід педагогічного процесу: наслідки застосування тих чи інших форм, методів, прийомів і засобів навчання та виховання.

Конструктивно-проектувальна функція діяльності вчителя органічно пов'язана з орієнтаційно-прогностичною. Її суть полягає у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховної роботи, в доборі способів організації діяльності учнів, які найповніше реалізують зміст і викликають захоплення учнів спільною діяльністю. Вона вимагає від педагога вмінь переорієнтовувати цілі й зміст освіти та виховання на конкретні педагогічні завдання; враховувати потреби й інтереси учнів, можливості матеріальної бази, власний досвід та інше; визначати основні та другорядні завдання на кожному етапі педагогічного процесу; добирати види діяльності, підпорядковані визначеним завданням; планувати систему діяльності учнів; планувати індивідуальну роботу з учнями з метою розвитку їхніх здібностей, творчих сил і обдарувань; відбирати зміст, обирати форми, методи і засоби педагогічного процесу в їх оптимальному поєднанні; планувати систему прийомів стимулювання активності учнів; прогнозувати способи створення особистісно-розвиваючого середовища.

Організаторська функція діяльності педагога потребує вмінь залучати учнів до різних видів діяльності й організовувати роботу колективу. Для цього учителю, вихователю необхідно вміти розвивати в учнів, вихованців стійкий інтерес до навчання, праці та інших видів діяльності, формувати

потребу в знаннях, озброювати основами наукової організації навчальної праці; організовувати соціально орієнтовані етичні, трудові, естетичні, екологічні, спортивні та інші виховні заходи; розвивати в учнів ініціативу планувати спільну роботу, вміти розподіляти доручення, проводити інструктаж, координування спільної діяльності; створювати спеціальні ситуації для здійснення вихованцями моральних вчинків.

Інформаційно-пояснювальна функція діяльності вчителя спричинена базуванням навчання і виховання на інформаційних процесах. Оволодіння знаннями, світоглядними й морально-етичними ідеями є найважливішою умовою розвитку і формування особистості учня. Учитель у цьому випадку виступає не лише організатором педагогічного процесу, а й джерелом наукової, світоглядної і морально-етичної інформації. Тому велике значення у професійній підготовці вчителя має глибоке знання предмета, який він викладає, науково-світоглядне переконання педагога. Від того, як сам учитель володіє навчальним матеріалом, залежить якість його пояснення, глибина змісту, логіка викладу, наповненість яскравими деталями і фактами. Ерудований учитель знає найновіші наукові ідеї та вміє доступно донести їх до учнів.

Комунікативно-стимуляційна функція педагогічної діяльності пов'язана з великим впливом, що його здійснює на учнів особистісна привабливість учителя, його моральна культура, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі взаємини з учнями, власним прикладом пробуджувати їх до активної навчально-пізнавальної, трудової та інших видів діяльності. Ця функція включає прояв любові до дітей, тепле й турботливе ставлення до них, що в поєднанні характеризує стиль гуманних взаємовідносин. Ця функція досить гостро ставить проблему професійного росту вчителя, його сумлінної роботи над підвищенням свого наукового і морально-етичного рівня.

Аналітико-оцінна функція діяльності вчителя пов'язана з необхідністю

аналізувати результат навчально-виховного процесу, виявляти в ньому позитивні риси та недоліки, порівнювати досягнуті результати з поставленими цілями і завданнями, оцінювати ці результати, вносити необхідні корективи в педагогічний процес, шукати шляхи його вдосконалення, ширше використовувати передовий педагогічний досвід.

Дослідно-творча функція педагогічної діяльності має два рівні. Суть першого полягає у творчому застосуванні відомих педагогічних і методичних ідей у конкретних умовах навчання і виховання. Другий рівень пов'язаний з осмисленням і творчим розвитком того нового, що виходить за межі відомої теорії, певною мірою збагачуючи її.

Такими є суть і система функцій педагогічної діяльності та комплекс умінь учителя, зумовлений ними.

Професійно зумовлені вимоги до вчителя в педагогіці виражаються термінами “професійна придатність” і “професійна готовність”. Під професійною придатністю розуміють сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії. Професійна готовність передбачає психологічну, психофізіологічну, фізичну здатність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовленість педагога.

Провідне місце в підготовці та роботі вчителя посідає спрямованість його особистості. Спрямованість особистості педагога – це мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби, суспільні вимоги тощо. Можна виділити три основні типи спрямованості, які визначають характер педагогічної діяльності вчителя. Практична педагогічна спрямованість особистості – це стійка мотивація формування особистості учня, її всебічного гармонійного розвитку. Саме ця спрямованість вважається гуманістичною. Гуманістична спрямованість особистості вчителя означає ставлення до дитини як до

найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей. Вільно реалізувати свої творчі можливості задля себе і оточення людина може лише за наявності віри у свої сили. Остання зміцнюється тоді, коли сприймаються і оцінюються не тільки позитивні риси, а вся особистість у цілому, тобто коли її люблять, поважають її гідність, виявляють гуманність. Водночас гуманізм не є абсолютизованим усеполющенням і прийняттям недосконалості людини. Педагог повинен ставити перед вихованцем посилені й розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку, тобто здійснювати педагогічний вплив гуманістичного, а не авторитарного характеру. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до учня, толерантність і справедливість, учитель тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові цінності, виступає співучасником зміцнення демократичного ладу.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. У ній втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах. Педагогічна культура вчителя – системне утворення. Її головними структурними компонентами є: педагогічні цінності, творчий підхід до педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

Показниками високого рівня сформованості педагогічної культури варто вважати:

- гуманістичну спрямованість особистості педагога;
- психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення;

- ґрунтовне знання предмета, який учитель викладає, і володіння педагогічними технологіями;
- досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну);
- культуру професійної поведінки (педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду).

Педагогічна культура в педагогічному процесі виявляється в єдності із загальнокультурними і моральними проявами особистості вчителя.

Культура зовнішнього вигляду вчителя – це його невід’ємна складова. Вона виконує професійну функцію: сприяє вихованню художньо-естетичних смаків учнів та гармонійно уособлює професійну діяльність вчителя. Одяг повинен бути естетично витриманим: гарний, в кольоровій гамі переважають помірні насичені барви. Стиль одягу – діловий, але не сіро-буденний. У манері одягатися знаходять вияв уміння враховувати місце, вік, нагоду, пори року, контингент вихованців та конкретну ситуацію. Із гардероба вчителя, який використовується у професійній діяльності, варто вилучити: ультрамодний одяг, незвичайний фасон якого відволікає увагу учнів, одяг занадто яскравих тонів, що стомлює і дратує учнів. Взуття має бути чисте, відремонтоване, зручне, легке, елегантне. Висота каблука оптимальна, а стукіт каблуків не повинен відволікати уваги учнів. Вибір прикрас демонструє відчуття міри, смак. Не можна використовувати надто дорогих і яскравих коштовностей, щоб не відволікати увагу учнів. Волосся має бути завжди чисте, ретельно зачесане. Не допускати надміру експериментів зі своїм волоссям, щоб химерні зачіски і часті зміни кольору не відволікали уваги учнів. Макіяж повинен гармоніювати з одягом, зачіскою, аксесуарами, прикрасами та віддзеркалювати відчуття міри. Макіяж залежить від погоди, пори року, віку, обставин.

Ще однією важливою характеристикою діяльності вчителя є його

мовна культура. Мова – найважливіший засіб спілкування вчителя з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Вона є засобом безпосереднього впливу на свідомість і поведінку учнів. Важливі показники мовної культури педагога – змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота, емоційна виразність, яскравість, образність, барвистість мовлення, правильна літературна вимова, вільне, невимушене володіння словом, фонетична виразність, інтонаційна різноманітність, чітка дикція, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз; взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою. Важливими у мовленні педагога є постановка голосу, його тон. З учнями треба розмовляти так, щоб вони відчували в мові педагога його волю, душу і культуру.

Манери вчителя – це зовнішня форма його поведінки в соціумі: учнівському, батьківському та вчительському колективах. Що досконаліші ці манери, то більша сила їх виховного впливу. Вчитель повинен впевнено володіти манерами, які відповідають нормам етикету на даному етапі розвитку людства. Розглянемо деякі вимоги, що ставляться до манер вчителя:

1. Манери педагога ґрунтуються на загальноприйнятих нормах поведінки людей цивілізованого суспільства.

2. Манери вчителя повинні бути природними й невимушеними. На це звертає увагу К.Д. Ушинський. Він говорить, що не повинно бути штучності, навмисності. Природними та живими мають бути міміка і жести учителя, вони повинні виражати непідробну зацікавленість у подіях, що відбуваються під час навчання.

3. Манери педагога мають бути гуманістично спрямованими. Відоме гасло медпрацівників «Не зашкодь» можна повною мірою віднести і до професії вчителя. Навіть погляд учителів важить надто багато для дітей, щоб його ігнорувати. Вчитель не має права зашкодити психіці дитини ні поглядом, ні жестом, ні мімікою, ні словом. В.О. Сухомлинський вважає, що

вчителю, перш ніж робити дисциплінарне зауваження учневі, треба лагідно доторкнутися до його плеча чи покласти руку на голову, заглянувши в очі. Така поведінка вчителя буде гуманною.

4.Учительські манери повинні мати яскраво виражений особистісний характер. Особлива посмішка і жести, стиль спілкування, манери вітатись тощо у кожного свої, тому така своєрідність і вабитиме дітей. В зв'язку з цим необхідно чітко відпрацювати і, можливо, довести до автоматизму свій особливий стиль учительських манер.

5.Учительські манери мають бути естетично витриманими. Вихователь не може нехтувати естетикою свого зовнішнього вигляду. У закладах освіти прийнято приходити на роботу в найкращому одязі. Учитель із нечищеним взуттям чи несвіжою носовою хустинкою на уроці виглядає недоречно.

6.Поведінка вчителя має бути емоційно стабільною, оскільки учні дуже чутливі до зміни настрою, почуттів. Зайве занепокоєння вчителя якоюсь проблемою знаходить своє відображення в зміні емоційного настрою учнів. Педагогу варто ознайомитись із прийомами аутотренінгу та використовувати їх з метою вмілого керування власними емоціями та фізичним станом свого організму. Доречно застосовувати і деякі прийоми системи К. Станіславського, наприклад, прийом зняття «м'язового затиску».

7.Лінія поведінки вчителя має йти і від дітей. Вчительське життя вимагає миттєвого реагування: то потрібно бути лагідною, ніжною, співчутливою, то твердою, суворою, непохитною, то терплячою або навіть непомітною людиною. Все це варто виразно демонструвати своєю поведінкою.

8.Учитель не повинен приховувати задоволення від своєї роботи, від спілкування з учнями — він радіє маленьким перемогам, своїм і своїх вихованців. Зауважимо, що деякі педагоги-класики наполягають на тому, що нещасливі люди, невдахи у житті, а точніше ті, хто себе такими вважає, не

мають права працювати в школі або інших закладах освіти, оскільки поведінка таких «знедолених» педагогів відкрито про це повідомляє, що негативно впливає на психіку учнів. Найкращий, на думку учнів, вчитель веселий, оптимістично налаштований, який вміє доречно пожартувати і разом з дітьми посміятися.

9.Учительські манери мають визначатися творчістю, що найчастіше виявляється в нестандартних ситуаціях. Схильність до імпровізації, прояв інтуїтивних здібностей допомагає співвідносити власну поведінку з обставинами й адекватно поводитись, знаходячи доречні засоби вербальної та невербальної комунікації.

10.Поведінка вчителя має бути дещо розкутою (в розумних межах), що дозволяє привернути до себе учнів. Нерідко дітей переводять до розряду «важких» саме через невміння чи небажання вчителя переступити бар'єр, який відділяє його від учня. Звичайно, про панібратство не може бути й мови, але порушити “стіну холодності” між собою і учнями варто.

Необхідність працювати над удосконаленням своїх манер продиктована самим життям. Ніхто, мабуть, не буде заперечувати, що вихований учитель — найкращий вихователь дітей. Вихованість виявляється саме в манерах, які потрібно повсякчас удосконалювати. Чим вихованіший учитель, тим благородніший вплив на вихованців і продуктивніший кінцевий результат діяльності. Недаремно ж влучно зауважує з цього приводу А. Дістервег: «Покажи мені своїх учнів і я побачу тебе» .

Специфіка педагогічної діяльності ставить, як ми вже зазначали, перед учителем ряд вимог до особистості педагога, які в педагогічній науці визначаються як професійно значимі особистісні якості. Останні характеризують інтелектуальну й емоційно-вольову сторони особистості, суттєво впливають на результат професійно-педагогічної діяльності і визначають індивідуальний стиль педагога.

Вчені пропонують різноманітний набір особистісних якостей, важливих для професії педагога. Робляться спроби виділити найсуттєвіші з погляду ефективності педагогічної діяльності. Правомірним, на мою думку, є виділення домінантних, периферійних, негативних і професійно недопустимих якостей. Домінантними вважаються якості, відсутність кожної із яких унеможлиблює ефективне здійснення педагогічної діяльності; периферійними – риси, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності; негативними – якості, що призводять до зниження ефективності педагогічної діяльності, а професійно недопустимими – ті, що ведуть до професійної непридатності вчителя. Розглянемо склад цих груп особистісних якостей детальніше.

Домінантні якості.

1. Гуманність – любов до дітей, вміння поважати їхню людську гідність, потреба і здатність надавати кваліфіковану педагогічну допомогу в їхньому особистісному розвитку. Найбільш важлива якість, яка повинна бути притаманна вчителю – любов до дітей.

Учитель має підходити до кожної дитини з оптимістичною налаштованістю, навіть якщо ризикує помилитися. Водночас він не повинен ідеалізувати їхніх позитивних рис, ігноруючи їх недоліки. Завдання вчителя – “не загубити” жодної дитини, дати кожній можливість розкрити все краще, закладене природою, сім’єю, школою. Для цього він повинен цікавитись кожним учнем як особистістю, важливо бачити в дітях типове й особливе та використовувати систематично індивідуальне навчання. Вчитель має пам’ятати, що до кожної дитини в класі треба виявляти чуйність, щирість, не виділяти надмірною увагою обдарованих і не принижувати моралізаторством слабших. Правильно організована робота допоможе кожному учневі відчувати себе здібним, потрібним, цікавим для вчителя і своїх товаришів. Саме це – надійний стимул подальшої навчальної роботи учнів із захопленням, з відчуттям власної гідності. Кожен школяр для вчителя – безцінний дар, це

найдорожча і найцінніша істота на землі, за яку він відповідає перед своєю совістю і суспільством.

2.Громадська відповідальність, соціальна активність. Нинішній стан освіти в Україні показує, що одним із його обов'язкових чинників має бути відповідальне ставлення педагога до своїх професійних обов'язків. Серед методів, за допомогою яких у майбутнього педагога формуватиметься відповідальне ставлення до своєї праці, є виховання почуття дисципліни у студента вищого навчального закладу. При цьому йде мова не про формальну присутність його на різноманітних видах навчальної діяльності, передбачених навчальним планом, чи на заходах, які здійснюються адміністрацією та громадськими організаціями закладів освіти. Мається на увазі така організація навчального процесу, яка б зобов'язувала студента до фахового і професійного росту постійно і систематично.

3.Справжня інтелігентність – високий рівень розвитку інтелекту, освіченість у галузі предмета викладання, ерудиція, висока культура поведінки.

Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що впливає на характер, неможливе. Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна створити характер.

4.Правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість. Важливу роль відіграють особистісні якості педагога, його чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях. Але це не знижує актуальності такої його риси як вимогливість. Всепрощення, безпринципність, поблажливність до учнів, потурання їхнім слабкостям, байдужість до негативного в їх навчанні, праці та поведінці завдають великої шкоди вихованню особистості. Більшість видатних педагогів обстоювало єдність вимогливості й поваги, бо саме у вимогливості до людини й полягає

повага до неї. Обов'язковою нормою в ставленні вчителя до учнів є справедливість. Будь-які прояви несправедливості з боку педагога (виділення «улюбленців», необ'єктивне оцінювання знань, необґрунтовані вимоги, безпідставні обвинувачення, упередженість тощо) ранять дитячі душі, обурюють учнів і завдають не виправної шкоди справі навчання й виховання. Важливою для вчителя є позитивна емоційна налаштованість, яка виявляється в умінні залишати за дверима школи неприємні переживання, поганий настрій. Водночас він не повинен приховувати свого невдоволення чи навіть обурення, якщо учні на те заслуговують. Гнів, як і радість, повинні бути педагогічно спрямовані, не переходити меж, за якими вони стають шкідливими у вихованні. У стосунках з учнями завжди потрібне відчуття міри, неприпустимі крайнощі, що виходять за межі пристойності й педагогічної доцільності. Учитель завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати окремі свої рішення і вимоги, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами справи. Він є старшим другом, товаришем учнів, але насамперед їхнім наставником, керівником. Тому дружні взаємини учителя й учня не повинні переходити у фамільярність та панібратство. Учитель, якому властиве відчуття міри, рішуче й неухильно вимагає від учнів виконання своїх обов'язків, будучи при цьому розсудливим, спокійним. Він завжди доброзичливий, але не ліберальний, чемний і делікатний, але не улесливий; охочий на похвалу, але не захвалює учнів.

5.Інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і прийняття творчих рішень.

6.Любов до предмета, який викладається, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті. Кожен спеціаліст має поповнювати, поглиблювати та вдосконалювати свої знання. Щоб успішно вирішувати завдання, які стоять перед учителем, щоб бути для учнів завжди цікавою людиною, треба постійно навчатися самому. Кожен вчитель має активно працювати над

собою – це запорука професійного успіху. Учитель має обов'язково займатися самовихованням. Двигуном цього процесу є бажання змінити себе і вдосконалитись.

7.Здатність до міжособистісного спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки учителя, спричиняє упевненість учнів у доброзичливості вчителя, його чуйності, доброті, толерантності. Відчуття вчителем учня, усвідомлення своєї ролі в педагогічному процесі і мети своїх виховних дій зумовлює педагогічний такт, сутність якого полягає у творчому вмінні обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід (з допомогою слова, вчинків, погляду, тону, жестів, міміки тощо), які оберігають честь і гідність учнівського колективу, кожного учня, не принижуючи і не звеличуючи його честі та гідності. Обов'язкова передумова педагогічного такту – знання індивідуальних особливостей психічного стану, настрою і переживань учнів. Один і той же засіб виховного впливу може дати різні результати, залежно від того, коли, за яких умов і як його застосовують. У цій справі немає стандартних рецептів.

Периферійні якості.

1. Привітність.
2. Почуття гумору.
3. Артистизм.
4. Мудрість (наявність життєвого досвіду).
5. Зовнішня привабливість.

Сукупність якостей учителя «працює» на його авторитет. Авторитет педагога, як і авторитет представника будь-якої іншої професії, здобувається наполегливою працею. Якщо в межах інших професій звично звучить вислів «визнаний у своїй галузі авторитет», то у педагога може бути лише авторитет особистості. Учитель – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Спілкуючись із

учнями, вчитель виховує їх не тільки словом, а й всіма якостями своєї особистості. Авторитетний педагог – справжній володар думок і почуттів своєї учнів. У створенні його авторитету важливі такі риси особистості, як ерудиція, глибокі фахові знання, справедливість, толерантність, прихильне ставлення до людей, принциповість, людяність, єдність слова і діла, високе відчуття відповідальності.

Поняття «компетентність» (від лат. *competens* - відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності для здійснення педагогічної діяльності.

Зміст психолого-педагогічних знань визначається навчальними програмами. Психолого-педагогічна підготовленість складається із знань методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості, суті, цілей і технологій навчання та виховання; законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва. Вона є основою гуманістично орієнтованого мислення педагога.

Психолого-педагогічні і спеціальні (з предмета) знання є необхідною, але недостатньою умовою професійної компетентності. Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують уміння й навички, передумовою яких є теоретико-практичні та методичні знання.

Педагогічні уміння - це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Через педагогічні уміння розкривається структура професійної

компетентності педагога. Оскільки розв'язання будь-якого педагогічного завдання зводиться до тріади «мислити — діяти — мислити», що збігається з компонентами (функціями) педагогічної діяльності та відповідними їм уміннями, можна розподілити педагогічні уміння на чотири групи.

1. Уміння «переводити» зміст процесу виховання в конкретні педагогічні завдання: вивчення особистості і колективу для визначення рівня їх підготовленості до активного оволодіння новими знаннями і проектування на цій основі розвитку колективу й окремих учнів; виділення комплексу освітніх, виховних і розвивальних завдань, їх конкретизація і визначення домінантного завдання, що домінує.

2. Уміння побудувати і привести в дію логічно завершену педагогічну систему: комплексне планування освітньо-виховних завдань; обґрунтований відбір змісту освітнього процесу; оптимальний відбір форм, методів і засобів його організації.

3. Уміння виділяти і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами виховання, приводити їх в дію: створення необхідних умов (матеріальних, морально-психологічних, організаційних, гігієнічних та інших); активізація особистості школяра, розвиток його діяльності, яка перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання; організація і розвиток спільної діяльності; забезпечення зв'язку школи із середовищем, регулювання зовнішніх незапрограмованих впливів.

4. Уміння облікувати й оцінювати результати педагогічної діяльності: самоаналіз та аналіз освітнього процесу й результатів діяльності вчителя; визначення нового комплексу стрижневих і другорядних педагогічних завдань.

Зміст теоретичної готовності вчителя виявляється в узагальненому вмінні педагогічно мислити, внаслідок набуття педагогом аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Аналітичні уміння складаються з таких компонентів:

- аналізувати педагогічні явища, тобто розчленовувати їх на складові елементи (умови, причини, мотиви, стимули, засоби, форми прояву тощо);
- усвідомлювати роль кожного елемента у структурі цілого й у взаємодії з іншими;
- знаходити в педагогічній теорії положення, висновки, закономірності, які відповідають логіці даного явища;
- правильно діагностувати педагогічне явище;
- формулювати стрижневе педагогічне завдання (проблему);
- знаходити способи оптимального вирішення його.

Прогностичні уміння пов'язані з управлінням педагогічним процесом і передбачають чітке усвідомлення вчителем, який є суб'єктом управління, мети його діяльності, спрямованої на очікуваний результат. Педагогічне прогнозування ґрунтується на достовірних знаннях суті й логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового та індивідуального розвитку учнів. До складу прогностичних умінь учителя входять такі компоненти:

- постановка педагогічних цілей і завдань;
- відбір способів досягнення цілей, завдань;
- передбачення результату;
- передбачення можливих відхилень і небажаних явищ;
- визначення етапів педагогічного процесу;
- приблизна оцінка передбачуваних витрат засобів, праці й часу учасників педагогічного процесу;
- планування змісту взаємодії учасників педагогічного процесу.

Педагогічне прогнозування вимагає від учителя оволодіння такими прогностичними методами, як моделювання, висування гіпотез, мисленнєвий експеримент тощо.

Проективні вміння забезпечують конкретизацію цілей навчання та виховання і поетапну їх реалізацію. Проективні уміння включають:

- переведення мети і змісту освіти та виховання в конкретні педагогічні завдання;
- обґрунтування способів їх поетапної реалізації;
- планування змісту і видів діяльності учасників педагогічного процесу з урахуванням їх потреб та інтересів, можливостей матеріальної бази, власного досвіду й особистісно-ділових якостей;
- визначення аранжованого комплексу цілей і завдань для кожного етапу педагогічного процесу;
- планування індивідуальної роботи з учнями для розвитку їх здібностей, творчих сил і обдарувань;
- планування системи прийомів стимулювання активності учнів;
- планування розвитку виховного середовища і зв'язків з батьками та громадськістю.

Рефлексивні вміння мають місце під час здійснення педагогом контрольно-оцінної діяльності, спрямованої на себе, на осмислення й аналіз власних дій. Для педагога важливо встановити рівень результативності (позитивної чи негативної) власної діяльності. У процесі такого аналізу визначається:

- правильність постановки цілей, їх трансформації в конкретні завдання;

- адекватність комплексу визначених завдань наявним умовам;
- відповідність змісту діяльності вихованців поставленим завданням;
- ефективність застосовуваних методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності;
- відповідність застосовуваних організаційних форм віковим особливостям учнів, рівневі їх розвитку, змісту матеріалу тощо;
- причини успіхів і невдач, помилок і труднощів у процесі реалізації поставлених завдань навчання і виховання.

Зміст практичної готовності вчителя виражається у зовнішніх (предметних) уміннях, тобто в діях, які можна спостерігати. До них належать організаторські й комунікативні уміння. Нагадаємо, що організаторська діяльність педагога забезпечує залучення учнів до різних видів діяльності й організацію роботи колективу, яка перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання. Організаторські уміння педагога бувають мобілізаційними, інформаційними, розвивальними та орієнтаційними.

Мобілізаційні вміння вчителя зумовлені: привертанням уваги учнів і розвитком у них стійкого інтересу до навчання, праці та інших видів діяльності:

- формуванням потреби у знаннях, праці, інших видах діяльності;
- розвитком в учнів навичок навчальної роботи;
- формуванням в учнів активного, самостійного і творчого ставлення до явищ навколишнього середовища шляхом створення спеціальних ситуацій для вияву вихованцями моральних вчинків тощо.

Інформаційні уміння пов'язані не тільки з безпосереднім викладом навчальної інформації, а й з методами її отримання та обробки. Серед них уміння і навички роботи з друкованими джерелами та бібліографування,

уміння здобувати інформацію з інших джерел і переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу. Інформаційними є також уміння:

- доступно викладати навчальний матеріал із урахуванням специфіки предмета, рівня підготовленості учнів, їх життєвого досвіду й віку;
- логічно правильно будувати процес передавання навчальної інформації, використовуючи різні методи та їх поєднання: розповідь, пояснення, бесіда, проблемний, індуктивний, дедуктивний виклад матеріалу та інші;
- доступно, лаконічно й виразно формулювати питання;
- ефективно використовувати технічні засоби навчання, електронно-обчислювальну техніку, наочність;
- оперативно змінювати (у випадку необхідності) логіку і спосіб викладу матеріалу.

Розвивальні уміння передбачають:

- визначення «зони найближчого розвитку» (Л.С.Виготський) окремих учнів, класу в цілому;
- створення проблемних ситуацій та інших умов для розвитку пізнавальних процесів, почуттів і волі учнів;
- стимулювання пізнавальної самостійності і творчого мислення, потреби у встановленні логічних (окремого до загального, виду до роду, посилення до наслідку, конкретного до абстрактного) і функціональних (причини – наслідку, цілі – засобу, кількості – якості, дії – результату) відношень;
- формування і постановку питань, які вимагають застосування засвоєних раніше знань;
- створення умов для розвитку індивідуальних особливостей,

здійснення з цією метою індивідуального підходу до учнів.

Орієнтаційні вміння спрямовані на формування морально-ціннісних установок вихованців і наукового світогляду; організацію спільної творчої діяльності, яка розвиває соціально значущі якості особистості.

Комунікативні уміння вчителя — це взаємопов'язані групи перцептивних умінь, власне умінь спілкування (вербального) та умінь і навичок педагогічної техніки.

Перцептивні уміння допомагають розуміти інших (учнів, учителів, батьків). Для цього необхідно вміти проникати в індивідуальну сутність іншої людини, визначати її ціннісні орієнтації, які виявляються в її ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань. Крім того, необхідно знати наявні в учня уявлення про себе.

Уміння педагогічного спілкування – це уміння розподіляти увагу і підтримувати її стійкість; обирати щодо класу й окремих учнів найдоцільніші способи поведінки і звертань; аналізувати вчинки вихованців, визначати мотиви, якими вони керуються, їхню поведінку в різних ситуаціях; створювати досвід емоційних переживань учнів, забезпечувати атмосферу благополуччя в класі; керувати ініціативою у спілкуванні, використовуючи для цього багатий арсенал засобів, які підвищують ефективність взаємодії.

Педагогічна техніка є сукупністю умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння обирати правильний стиль і тон у спілкуванні, керувати їх увагою, темпом діяльності, навичками демонстрації свого ставлення до вчинків учнів.

Серед умінь і навичок педагогічної техніки особливе місце посідає розвиток мови педагога, що є одним із важливих виховних засобів і містить такі аспекти: правильна дикція, «поставлений голос», ритмічне дихання й

розумне поєднання мови з мімікою та жестами.

Крім названих, до умінь і навичок педагогічної техніки належать: уміння управляти своїм тілом; регулювати власні психічні стани; викликати “на замовлення” почуття подиву, радості, гніву тощо; володіти технікою інтонування для вираження прохань, вимоги, питання, наказу, поради, побажання тощо.

Професійна компетентність учителя зумовлює його педагогічну майстерність.

Соціальна компетентність також є важливим компонентом професіограми вчителя. Формування майбутнього вчителя як особистості, включення його в суспільне життя як активного дієвого суб’єкта відбувається внаслідок переведення його з позиції об’єкта педагогічного впливу на позицію суб’єкта навчально-професійної діяльності й далі – суб’єкта професійного розвитку. Цей процес можна поділити на такі етапи:

- початковий (оволодіння основами знань і суспільним досвідом);
- формуючий (глибока обізнаність, освіченість і світоглядна зрілість);
- професійно-адаптивний (професійна та суспільна активність).

Важливо відмітити факт, що процес соціалізації є безперервним процесом, який триває впродовж усього життя особистості, і період формування професійної педагогічної компетентності майбутнього вчителя детермінований різними соціалізаційними процесами. Студент у процесі навчання формує необхідні уміння, навички, що становлять соціальну компетенцію, при цьому теж соціалізується в новому соціокультурному середовищі. Особливості соціалізації студентської молоді потребують розробки відповідних ефективних педагогічних технологій у навчанні, виважених педагогічних форм, методів, засобів формування професійної соціальної компетентності майбутніх педагогів.

Розділ III. Зміст педагогічної практики

Невід'ємною складовою підготовки студента до роботи в закладі освіти є педагогічна практика. Вона здійснюється на ґрунтовній теоретичній основі, що закладається в процесі вивчення всіх предметів теоретичного курсу, передусім таких, як педагогіка, психологія та методика викладання предмета за фахом підготовки студента.

Мета педагогічної практики – удосконалити професійно-педагогічні знання, вміння і навички майбутніх учителів і вихователів підрастаючого покоління.

Основні **завдання** педагогічної практики:

- сприяти виробленню вмінь, навичок та компетентностей, необхідних для майбутньої професії вчителя;
- навчати студентів застосовувати знання, здобуті у вищій школі, в процесі навчання і виховання учнівської молоді;
- навчатись цілеспрямовано спостерігати за навчальною і виховною діяльністю учителів, студентів-практикантів, аналізувати її;
- самостійно проводити навчально-виховну та позакласну роботу в школі, практично здійснювати різні види педагогічної діяльності;
- формувати навички психологічного вивчення учнів, їхніх пізнавальних інтересів, а також взаємин у колективі, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, працювати з колективом школярів, а також здійснювати індивідуальну виховну роботу;
- розвивати власні педагогічні здібності, виховувати любов до педагогічної професії;
- формувати у студентів цілісну наукову картину педагогічної діяльності;

- розвивати у студентів потребу в самоосвіті і самовдосконаленні професійно-педагогічних знань і умінь;
- накопичувати досвід творчої педагогічної діяльності, формувати дослідницький підхід до педагогічного процесу;
- оволодівати основами педагогічної культури сучасного вчителя;
- формувати готовність до педагогічної творчості.

Студенти повинні **знати**:

- вимоги Державного освітнього стандарту до змістового мінімуму історичної освіти і рівня підготовки випускників закладу освіти з історії;
- чинні шкільні програми, підручники, методичну літературу з історії;
- процес формування історичних знань;
- методи й методичні прийоми навчання та виховання учнів у процесі вивчення історії як на уроках, так і в позаурочний час;
- основні засоби навчання історії;
- міжпредметні та міжкурсів зв'язки;
- форми організації навчально-виховного процесу з історії;
- систему перевірки й оцінки знань та вмінь учнів;
- форми та методи позакласної роботи з історії;
- прийоми вивчення навчально-виховного процесу, аналіз діяльності учнів, учителів, дирекції школи або інших закладів освіти;
- комплексний підхід до навчально-виховного процесу, до його планування, проведення і аналізу;
- форми та методи організації виховної роботи;
- психологічні особливості учнів різного віку.

Студенти повинні **вміти**:

- застосовувати різні методи та прийоми навчально-виховної діяльності на уроках та в позаурочний час;
- готувати і проводити уроки різних типів;

- складати план-конспект уроку історії;
- виготовляти й застосовувати наочні посібники;
- здійснювати перевірку навчальних досягнень учнів;
- оцінювати рівень навчальних досягнень учнів;
- вести методичні дослідження;
- готувати та проводити різнотипні виховні заходи;
- складати конспекти (сценарії) виховних заходів;
- проводити психолого-педагогічні спостереження за окремими учнями та класом у цілому;
- володіти основними прийомами і методами організації колективної та індивідуальної роботи з учнями в навчальній і позакласній діяльності;
- аналізувати різні форми навчально-виховної роботи;
- вести документацію, передбачену програмою практики.

Особливу увагу під час педагогічної практики слід приділити опануванню передового досвіду проведення уроку.

Вчитель – святе слово. І цим добрим словом ми завжди згадуємо вчителів, які допомогли стати людиною. Сіячі розумного, доброго та вічного – говорять про вчителів. Від них – все найкраще в людині. Про авторитетну людину (спеціаліста) завжди говорять, що в неї були хороші вчителі і звідси пішло прислів'я «дерево та вчитель пізнаються за плодом».

Суттєва особливість педагогічної праці в тому, що вона з початку і до кінця є процесом взаємодії людей. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічній праці: підкреслює важливість моральних аспектів. Специфічним є і результат педагогічної діяльності – людина, яка оволоділа певною частиною суспільної культури, здатна до соціального саморозвитку і виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Вчителями в широкому розумінні слова називають тих, хто озброює

молоде покоління знаннями, уміннями, навичками. У вузькому значенні слово вчитель – це людина, яка одержала спеціальну підготовку і займається навчанням і вихованням учнів у закладах освіти. Ця професія захоплююча, творча; для людини, що її обрала, вона є джерелом постійного зростання і вдосконалення, це велика праця душі.

Пам'ятка студенту-практиканту.

1. Від початку й до кінця педагогічної практики студент-практикант є членом колективу школи, користується правами вчителя і виконує обов'язки, покладені на нього правилами внутрішнього розпорядку та дирекцією закладу освіти, а саме:

- 1) обов'язки чергового вчителя по школі або іншого закладу освіти;
- 2) обов'язки класного керівника (вихователя) свого класу;
- 3) всі інші доручення й обов'язки, які покладаються на нього дирекцією за домовленістю з груповим керівником-методистом.

2. Під час практики студенти безпосередньо підпорядковані своєму груповому керівникові-методисту.

3. З початку і до кінця практики студент зобов'язаний щоденно з'являтися в заклад освіти до початку занять і перебувати там до останнього уроку.

4. Студент-практикант зобов'язаний детально вивчити «Правила для учнів» і в практичній діяльності в школі керуватися цими правилами, вимагати від учнів точного виконання їх.

5. Виховуючи в учнів відповідальність за доручену їм роботу, акуратність в роботі, охайність і ввічливість до інших, практикант є прикладом для учнів. Він повинен:

- 1) при вході в заклад освіти залишити верхній одяг в гардеробі чи учительській кімнаті;
- 2) з'являтися в школу в чистому одязі, охайним;
- 3) бути ввічливим з учителями (вихователями), обслуговуючим

персоналом і учнями;

4) обов'язково ввічливо відповідати на привітання учнів при зустрічі з ними поза класом (в приміщенні закладу освіти, на вулиці, в громадських місцях і т. ін.).

6.3 перших днів роботи студент-практикант повинен ознайомитись із традиціями, які склалися в школі, і в своїй роботі дотримуватись цих правил, а саме:

1) називати учнів на «ти» чи на «ви», залежно від того, яке звернення прийнято в тому чи іншому класі;

2) входити в клас після дзвінка для учителів, залишатися в класі до кінця уроку, не входити в клас після того, як урок розпочався, не допускати під час уроку перешіптувань з товаришами, пересаджування з місця на місце і ін.;

3) не допускати в коридорах під час уроку шуму, крику і голосних розмов, а в учительській кімнаті завжди поводитися тактовно;

4) називати в присутності учнів своїх товаришів-студентів по імені та по батькові.

Робота студента-практиканта.

1.Обсяг і зміст роботи студентів під час педагогічної практики, її цілі й завдання для кожного курсу встановлено програмою.

2.У питаннях підготовки уроків (вибір теми, виготовлення наочних посібників і т. ін.) студент виконує всі вимоги групового керівника-методиста і вчителя-предметника даного класу.

3.Теми уроків студентів затверджує груповий викладач-методист, відповідно до програми певного предмета і календарного плану вчителя.

4.Вся підготовча робота до проведення уроків здійснюється практикантом за вказівками і за допомогою групового керівника-методиста та вчителя-предметника.

5.Остаточний опрацьований конспект уроку практиканта підписують

груповий керівник-методист і учитель не пізніше, як за день до проведення уроку. З незатвердженим конспектом студента на урок не допускають.

6. Відповідно до програми практики студенти зобов'язані, крім проведення уроків, вивчати і здійснювати позакласну й позашкільну роботу, зміст якої визначається на початку практики. Виховна робота входить обов'язково до плану роботи студента-практиканта і систематично виконується ним під керівництвом групового керівника-методиста протягом усього часу перебування студента в закладі освіти.

7. Проводячи роботу за заздалегідь накресленим планом студент:

1) вносить у свій план ті види виховних заходів, які проводитиме в класі й у школі протягом усього часу практики за планами класного керівника;

2) складає під керівництвом групового керівника-методиста конспекти проведення виховних заходів;

3) виконує за вказівками класного керівника, вчителя потрібну для наміченого заходу організаційно-підготовчу роботу;

4) студент повинен як мінімум за день до проведення наміченого виховного заходу подати на затвердження свій план-конспект.

Результати проведених позакласних виховних заходів обговорюються.

Педагогічна практика проводиться на передвипускному і випускному курсах. Під час практики студенти виконують самостійно основні види навчально-виховної та методичної роботи.

Головним критерієм оцінки результатів педпрактики є рівень сформованості професійно значущих педагогічних та методичних умінь і навичок.

Зміст педпрактики.

1. Ознайомлення студентів із системою роботи закладу освіти:

- вивчення системи роботи вчителів-предметників, вчителів-

новаторів, відвідування їхніх уроків;

- ознайомлення зі шкільними кабінетами та їх обладнанням;
- виконання функцій та обов'язків помічника класного керівника, здійснення позакласної виховної роботи;
- складання індивідуального плану виховної роботи з класом відповідно до плану роботи класного керівника із врахуванням інтересів учнів певного класу;
- проведення поточної організаційно-педагогічної роботи (контроль за відвідуванням уроків, організація чергувань тощо);
- підготовка та проведення позакласних виховних заходів;
- ведення класного журналу, оформлення іншої документації, перевірка щоденників тощо;
- участь у роботі з батьками учнів, підготовці та проведенні батьківських зборів.

2. Дослідження учнівського колективу, в якому працюватиме практикант:

- вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів, їхніх нахилів та інтересів, рис характеру, взаємовідносин у класі, спостерігаючи за ходом навчально-виховного процесу; вивчення документації, бесіди з учнями, спостереження за їх поведінкою;
- бесіди з класним керівником; вчителями, які працюють в даному класі, батьками;
- складання психолого-педагогічної характеристики особистості учня.

3. Навчально-методична робота:

- вивчення навчального процесу на основі відвідування уроків різних вчителів з метою вивчення вимог до учнів, різноманітних методів організації пізнавальної діяльності й виховання учнів на уроках, виявлення міжпредметних зв'язків і можливостей їх використання на уроках із свого предмету;

- відвідування уроків і позаурочних заходів з предмету;
- підготовка та складання планів-конспектів уроків усіх типів із застосуванням різних методів активізації мисленнєвої діяльності учнів;
- проведення уроків у середніх класах;
- психолого-педагогічний аналіз проведених уроків методистом, вчителем, студентами, самоаналіз;
- організація індивідуальної роботи з учнями в позаурочний час, заняття з невстигаючими, перевірка зошитів, контрольних робіт;
- ознайомлення з проведенням факультативів, гуртків з предмету, участь в їх роботі;
- виготовлення наочних посібників та дидактичних матеріалів, оформлення кабінету;
- ознайомлення з методичною роботою зі спеціальності, участь в роботі методоб'єднання.

4. Регулярне відвідування уроків і позакласних виховних заходів, які проводяться студентами групи; участь в їх обговоренні.

5. Оформлення звітної документації.

Педагогічна практика студентів передвипускного курсу в закладі освіти триває п'ять тижнів. За цей період студенти-практиканти знайомляться із закладом освіти, ведуть спостереження на уроках і позакласних заняттях та виховних заходах і поступово залучаються до самостійної активної педагогічної діяльності.

Педагогічна практика студентів 4-го курсу напрямку підготовки «Історія» триває 5 тижнів.

1 тиждень:

- знайомство із адміністрацією закладу освіти, вчителями історії, класним керівником;
- спостереження та аналіз уроків з різних предметів та виховних

- заходів у класі, до якого прикріплений студент-практикант;
- ознайомлення з календарним планом вчителя-предметника;
  - ознайомлення з планом виховної роботи класного керівника;
  - спостереження за окремими учнями та класом у цілому, щоб на завершальному етапі практики написати психолого-педагогічну характеристику класу;
  - проведення пробних уроків.

2 тиждень:

- визначення структури уроків і вибір методів навчання з метою активізації пізнавальної діяльності учнів;
- підготовка робочих планів-конспектів до уроків історії;
- проведення пробних і залікових уроків у закріпленому класі;
- підготовка дидактичного матеріалу;
- участь у роботі кабінету історії;
- взаємовідвідування уроків історії, участь у проведенні аналізу уроків;
- проведення індивідуальних занять з предмету;
- перевірка ведення робочих зошитів з історії;
- робота з класним журналом;
- робота над конкретною методичною темою з навчання історії;
- проведення виховних заходів;
- здійснення психолого-педагогічних спостережень за учнями класу;
- проведення індивідуальних бесід з учнями тощо.

3-4 тижні:

- визначення структури уроків і вибір методів навчання з метою активізації пізнавальної діяльності учнів;
- підготовка робочих планів-конспектів до уроків історії;
- проведення пробних і залікових уроків у закріпленому класі;
- підготовка дидактичного матеріалу;

- участь у роботі кабінету історії;
- взаємовідвідування уроків історії, участь у проведенні аналізу уроків;
- проведення індивідуальних занять з історії;
- перевірка ведення робочих зошитів та щоденників;
- робота з класним журналом і виставляння оцінок;
- проведення виховних заходів;
- проведення індивідуальних бесід з учнями;
- здійснення психолого-педагогічних спостережень за учнями класу;

5 тиждень:

- підготовка і проведення позакласного заходу;
- проведення уроків історії;
- взаємовідвідування уроків історії, участь у проведенні аналізу уроків;
- проведення індивідуальних занять з історії;
- перевірка ведення робочих зошитів;
- оформлення звітності з педагогічної практики з історії, підведення підсумків педагогічної практики в освітній установі.

Педагогічна практика студентів напрямку підготовки «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури» триває три тижні.

1 тиждень:

- знайомство з адміністрацією закладу освіти, вчителями історії, класним керівником;
- спостереження та аналіз уроків із різних предметів у певному класі, за яким закріплено студента-практиканта;
- спостереження та аналіз позакласних занять і заходів;
- ознайомлення з календарним планом вчителя-предметника;
- ознайомлення з планом виховної роботи класного керівника;

- спостереження за окремими учнями та класом у цілому;
- проведення пробних уроків.

2 тиждень:

- спостереження та аналіз уроків і позакласних заходів, що їх проводять вчителі та студенти-практиканти;
- проведення самостійних уроків;
- підбір наочності, виготовлення таблиць, індивідуальних карток до уроків тощо;
- участь у заняттях гуртків;
- співпраця з класним керівником, підготовка та проведення виховних заходів.

3 тиждень:

- спостереження та аналіз різних уроків, позакласних заходів;
- проведення залікових уроків та виховних заходів;
- продовження психолого-педагогічних спостережень;
- завершення педагогічної практики в школі;
- підготовка і проведення конференції за підсумками педагогічної практики;
- оформлення документації педагогічної практики.

Робочий день студентів на час проходження педагогічної практики становить не менше 6 годин. Календарний графік роботи студентів повинен бути узгоджений з учителем, класним керівником і доведений до відома керівника практики.

На період педагогічної практики в освітній установі в кожній групі один із студентів призначається старостою. В обов'язки старости входить облік відвідування студентами освітньої установи та загальна організація роботи, повідомлення студентів про колективні консультації і семінари, виконання доручень керівників практики тощо.

Студент-практикант зобов'язаний:

- своєчасно виконувати всі види робіт, передбачені програмою педагогічної практики;
- бути зразком організованості, дисциплінованості і працьовитості;
- організувати свою діяльність відповідно до вимог Статуту освітньої установи, підкорятися правилам внутрішнього розпорядку, виконувати розпорядження адміністрації і керівників практики освітньої установи і університету;
- у процесі роботи з учнями показати свою професійну компетентність і педагогічну культуру;
- активно брати участь у житті колективу освітньої установи.

Студенти-практиканти мають право:

- застосовувати теоретичні знання, отримані в університеті, у вирішенні конкретних педагогічних завдань;
- з усіх питань, що виникають у процесі педагогічної практики, звертатися до керівників практики, адміністрації і педагогів освітньої установи;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, організації практики;
- брати участь в обговоренні питань практики на нарадах і конференціях в університеті та освітній установі; користуватися бібліотекою, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових та інших підрозділів університету.

У разі невиконання вимог, студент може бути усунений від проходження практики.

Відповідальність за організацію і проведення педагогічної практики покладається на ректора університету.

На факультеті за організацію практики відповідає декан, а загальне керівництво здійснює заступник декана з даного виду діяльності (факультетський керівник). З числа найбільш досвідчених викладачів

призначаються групові керівники.

Керівник педагогічної практики університету:

- забезпечує чітку організацію, планування та облік результатів практики по університету; підбирає за погодженням із органами управління освітою бази для проведення педагогічної практики; готує і проводить інструктивні й підсумкові наради працівників університету та освітніх установ, що беруть участь в педагогічній практиці; організовує проведення настановчих і підсумкових конференцій на факультетах; координує діяльність усіх кафедр, які залучені до організації й проведення педагогічної практики;
- контролює роботу керівників практики, правильність складання документації для оплати праці працівників освітніх установ, які залучаються до керівництва педагогічною практикою, формує накази про оплату, загальний звіт про педагогічну практику; узагальнює досвід практики, вносить пропозиції щодо її вдосконалення; бере участь у роботі кафедр з обговорення питань педагогічної практики.

Факультетський керівник:

- здійснює спільно з керівником педагогічної практики університету й органами управління освітою підбір освітніх установ як бази для педагогічної практики на факультеті;
- розподіляє студентів по базах практики і складає проект наказу про розподіл;
- забезпечує планування, організацію та облік результатів педагогічної практики на факультеті; своєчасне складання документів для оплати праці працівників освітніх установ;
- разом із деканом організовує і проводить настановчі й підсумкові конференції на кожному курсі, організовує виставки за підсумками практики;

- контролює роботу групових керівників, методистів, викладачів і вчителів, за необхідності відвідує уроки та позаурочні заняття, які проводять студенти, вживає заходів щодо усунення недоліків в організації практики;
- спільно з іншими керівниками педагогічної практики оцінює роботу кожного студента-практиканта;
- вносить пропозиції із вдосконалення практики та участі освітньої установи в її здійсненні, складає загальнофакультетський звіт за підсумками всіх етапів педагогічної практики;
- бере участь в обговоренні питань організації практики на засіданнях кафедр і Ради факультету.

Груповий керівник (викладач університету):

- встановлює зв'язок з освітньою установою, веде інструктивно-методичну роботу з його педагогічними кадрами; розподіляє студентів за об'єктами діяльності, затверджує індивідуальні плани, контролює їх виконання; разом з адміністрацією освітньої установи забезпечує виконання програми практики;
- організовує вивчення студентами досвіду творчої педагогічної діяльності колективу освітньої установи та окремих педагогів; проводить під час практики методичні наради і семінари; своєчасно інформує кафедру, деканат і навчальний відділ про хід практики, випадки грубого порушення трудової дисципліни, невиконання програми практики; аналізує звітну документацію студентів і оцінює їхню роботу з учителями й іншими керівниками практики;
- несе відповідальність спільно з керівником (його заступником) освітньої установи за дотримання студентами правил техніки безпеки; складає документи для оплати праці працівників освітніх установ; вносить пропозиції із вдосконалення практики; складає звіт про педагогічну практику і представляє його факультетському

керівникові.

Методист за фахом (вчитель):

- керує одночасно не більше 10 студентами;
- бере участь у плануванні та організації педагогічної практики, в настановчих і підсумкових конференціях з практики в освітній установі та університеті;
- організовує вивчення досвіду навчально-виховної діяльності вчителя-предметника;
- допомагає студентам розробляти і проводити уроки різних типів, забезпечує їх виховний і розвиваючий характер, застосовує різноманітні методи, які активізують пізнавальну діяльність учнів;
- аналізує й оцінює уроки, факультативні й позаурочні заходи студентів з предмету, організовує їх колективне обговорення;
- проводить проблемні семінари, методичні наради із студентами; залучає студентів до роботи в методичних об'єднаннях школи;
- надає науково-методичну допомогу вчителям і викладачам освітньої установи в проведенні роботи зі студентами-практикантами;
- спільно з учителями та іншими керівниками педагогічної практики оцінює роботу кожного студента-практиканта, рівень його педагогічних здібностей і педагогічної культури;
- своєчасно інформує деканат про хід практики, випадки грубого порушення трудової дисципліни, невиконання програми практики; вносить пропозиції із вдосконалення теоретичної і практичної підготовки студентів.

Методист із педагогіки:

- може керувати практикантами в декількох освітніх установах, але при цьому число студентів не повинне перевищувати 25 чоловік одночасно;
- бере участь у плануванні та організації педагогічної практики, бере

участь у настановчих і підсумкових конференціях з педагогічної практики в університеті та в освітній установі;

- забезпечує реалізацію в процесі педагогічної практики основних принципів і закономірностей педагогічної науки; проводить консультації для студентів із питань змісту і творчої організації навчально-виховної роботи; відвідує окремі уроки, позакласні заходи студентів, організовує їх колективний аналіз;
- надає науково-методичну допомогу педколективу освітньої установи; своєчасно інформує деканат і навчальний відділ про хід практики, випадки грубого порушення трудової дисципліни, невиконання програми практики;
- працює в тісному контакті з груповими керівниками, класними керівниками, відповідальним за організацію педагогічної практики в конкретній освітній установі;
- спільно з учителями й іншими керівниками педагогічної практики оцінює роботу кожного студента-практиканта, рівень його педагогічних здібностей і педагогічної культури;
- надає відомості про виховну роботу, яка проводиться, груповому керівникові, здійснює оцінювання навчально-виховної роботи студентів;
- вносить пропозиції із вдосконалення теоретичної і практичної підготовки студентів.

Методист із психології:

- керує одночасно не більше 50 студентами;
- бере участь у плануванні та організації педагогічної практики, у настановчих і підсумкових конференціях з педагогічної практики в університеті та в освітній установі;
- проводить консультації із питань практичного застосування психологічних знань у професійно-педагогічній діяльності

студентів;

- відвідує не менше одного уроку або позакласного заходу студента, бере участь в обговоренні, дає психологічний аналіз різним аспектам професійної діяльності студентів;
- своєчасно інформує кафедру, деканат і навчальний відділ про хід практики, випадки грубого порушення трудової дисципліни, невиконання програми практики;
- аналізує звітну документацію студентів, бере участь в оцінці діяльності кожного студента, його професійної підготовки;
- вносить пропозиції із вдосконалення теоретичної і практичної підготовки студентів.

Керівник закладу освіти:

- сприяє створенню атмосфери доброзичливості, уваги, взаємодопомоги в роботі зі студентами в керованій ним установі;
- залучає студентів до багатопланової педагогічної діяльності, знайомить із завданнями, проблемами, режимом його роботи, правилами техніки безпеки;
- знайомить студентів із майстрами педагогічної праці, успіхами й досягненнями, а також проблемами і труднощами колективу;
- надає можливість практикантам брати участь у роботі педагогічної ради, методичних об'єднань, батьківських комітетів; спільно з груповим керівником закріплює студентів за об'єктами їхньої професійної діяльності;
- відвідує (вибірково) уроки, позаурочні виховні заняття студентів і бере участь в їх обговоренні; проводить нараду на початку і в кінці педагогічної практики;
- вносить пропозиції щодо вдосконалення педагогічної практики.

Заступник керівника закладу освіти, відповідальний за педагогічну практику:

- створює обстановку, яка стимулює творчу професійно-педагогічну діяльність кожного студента;
- знайомить студентів з планом виховної роботи освітньої установи;
- допомагає студентам у плануванні, проведенні й аналізі виховної роботи;
- надає допомогу класним керівникам в їх роботі із студентами;
- бере участь у нарадах, які проводить керівник освітньої установи (на початку і в кінці педагогічної практики).

Вчитель за фахом:

- залучає студентів до педагогічної діяльності з дітьми відповідно до завдань педагогічної практики та індивідуального плану студента із навчально-виховної роботи;
- проводить відкриті уроки;
- спільно з груповим керівником допомагає кожному студенту в складанні індивідуального плану педагогічної практики, надає практичну допомогу в підготовці уроків з урахуванням особливостей конкретного учнівського колективу;
- бере участь в аналізі та оцінюванні роботи кожного студента;
- бере участь в нарадах з педагогічної практики, які проводить керівник освітньої установи (на початку і в кінці практики);
- вносить пропозиції із вдосконалення теоретичної та практичної підготовки студентів.

Класний керівник (вихователь):

- залучає студентів до педагогічної діяльності з дитячим колективом та окремими учнями відповідно до завдань педагогічної практики і конкретних завдань виховання даного колективу;
- допомагає студентам у плануванні виховної роботи, проведенні

колективних творчих справ та інших форм колективної й індивідуальної діяльності;

- присутній на позакласних заняттях, які проводять студенти, і бере участь в їхньому оцінюванні; дає характеристику роботи студентів, оцінює їхню виховну діяльність;
- вносить пропозиції щодо вдосконалення теоретичної і практичної підготовки студентів;
- бере участь у нарадах з педагогічної практики, які проводить керівник освітньої установи (на початку і в кінці практики).

Завідувач спеціальною кафедрою:

- забезпечує професійно-педагогічну спрямованість викладання спеціальних дисциплін, високий науково-теоретичний рівень підготовки практикантів до навчально-виховної роботи з предмету, своєчасну розробку програми практики;
- призначає групових і факультетських керівників практики, методистів;
- організовує вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду організації педагогічної практики;
- вживає заходів щодо впровадження досягнень науки і передового педагогічного досвіду в зміст і організацію практики;
- включає в план роботи кафедри аналіз ходу і підсумків педпрактики, вживає заходів щодо її вдосконалення.

***Ведення щоденника
психолого-педагогічних спостережень.***

У період практики студент веде щоденник, який свідчить про виконання свого індивідуального плану, про обсяг і зміст виконаної роботи, про щоденне навантаження практиканта.

У щоденнику записуються відомості про школу: адреса, телефони,

відомості про дирекцію школи, прізвища вчителів, які є керівниками практики базової установи; відомості про методистів кафедр університету; відомості про клас: список учнів класу, обов'язки учнів у класі, актив класу; розклад дзвінків та уроків (відомості записуються в послідовності на сторінках щоденника).

Для студента, що проходить практику за межами міста, в якому знаходиться вищий навчальний заклад, щоденник є своєрідним документом, що підтверджує тривале перебування його на практиці. Регулярне ведення щоденника – функціональний обов'язок студента. В ньому фіксується вся діяльність студента-практиканта протягом дня (виховна, навчальна, методична, дослідницька) з її подальшим аналізом.

Аналізуючи минулий день, студент повинен: визначати ефективність навчальної роботи (як своєї, так і однокурсників), виховних заходів, позиції дітей щодо справ у класі, їх ставлення до подій, один до одного, дорослих, виявлення позитивних і негативних якостей, сприйняття дітьми педагогічних вимог, стан знань, умінь, компетентностей тощо. Студент повинен пред'являти щоденник для перегляду методисту, який під час відвідування школи письмово вказує зауваження, дає завдання, перевіряє і підписує зроблені студентом записи. Матеріали щоденника використовуються при складанні звіту з педагогічної практики.

Зміст відвіданих уроків фіксується у такому порядку:

1. Дата.
2. Клас, назва предмета.
3. Тема.
4. Мета уроку.
5. Мета відвідування уроку.

Висновки (загальний висновок щодо мети відвідування).

Індивідуальний план роботи студента-практиканта.

Індивідуальний план роботи студента-практиканта є одним із основних документів за період проходження ним практики. У ньому в календарній послідовності зазначаються всі заплановані види діяльності студента-практиканта, пропозиції, зауваження методистів, учителів.

Індивідуальний план роботи студента подається для затвердження груповому методисту протягом першого тижня практики. В той самий термін методистам спеціальних кафедр подається інформація про час і місце проведення залікових уроків та залікового виховного заходу.

Орієнтовний зміст навчальної роботи студента-практиканта.

1. Відвідування уроків учителів-предметників і студентів-практикантів; участь в обговоренні уроків.

2. Підготовка до уроку: ознайомлення з навчальною і методичною літературою, підготовка методичного матеріалу до уроку, складання плану-конспекту уроку тощо.

3. Проведення уроків з подальшим їх аналізом.

4. Виготовлення наочних приладів, допомога в оформленні кабінетів.

5. Перевірка робочих зошитів, контрольних, самостійних робіт тощо.

6. Відвідування й допомога в організації форм позакласної та позаурочної роботи з предмету.

7. Підготовка і проведення позакласної роботи з предмету, участь у роботі предметного гуртка. Складання плану-конспекту залікового заходу з предмету.

8. Заняття з невстигаючими учнями.

9. Робота над оформленням звітної документації з педагогічної практики.

Орієнтований зміст виховної та методичної роботи студента-практиканта.

- 1.Перевірка учнівських щоденників.
- 2.Відвідування учнів вдома.
- 3.Робота з батьками та участь у батьківських зборах.
- 4.Відвідування й допомога в організації різноманітних форм виховної роботи в школі та закріпленому класі, участь в їх обговоренні.
- 5.Підготовка і проведення різноманітних форм індивідуальної та колективної виховної роботи з учнями. Робота над оформленням конспекту заходу.
- 6.Вивчення особистості учня або учнівського колективу: здійснення педагогічного спостереження; бесіда з учителями, учнями, батьками, шкільним психологом.
- 7.Оформлення результатів психологічних спостережень у вигляді характеристики.
- 8.Участь у роботі методичного семінару класних керівників.
- 9.Участь у роботі методичних об'єднань учителів-предметників.
- 10.Вивчення досвіду та участь у роботі дитячих громадських організацій, які діють у школі.
- 11.Допомога класному керівникові.

Методичні поради щодо проведення уроків історії.

Урок історії – це частина навчального процесу, але не механічно зумовлена і замкнута, а логічно й педагогічно завершена. Урок історії є частиною змісту, що займає певне місце в системі шкільного курсу і побудований за проблемно-хронологічним принципом: події і явища представлені в комплексі на кожному даному відрізку часу.

Урок історії – це закінчений у змістовому, часовому й організаційному відношенні відрізок (етап, ланка, елемент) навчального процесу.

Урок має ряд переваг порівняно з іншими формами, зокрема з індивідуальним заняттям: він відрізняється чіткішою організаційною

структурою; створює сприятливі передумови для взаємонавчання, колективної діяльності, зосередженості, виховання і розвитку учнів. Разом з тим ця форма навчання не позбавлена недоліків, що знижують її ефективність, головний серед яких – опора (орієнтація) на «середнього» учня.

Серед загальних вимог, яким повинен відповідати якісний сучасний урок історії, виділяють такі:

1. Використання новітніх досягнень історичної науки, передової педагогічної практики, побудова уроку на основі закономірностей навчально-виховного процесу.
2. Реалізація на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил.
3. Забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їхніх інтересів, нахилів і потреб.
4. Встановлення міжпредметних та міжкурсів зв'язків.
5. Зв'язок з раніше набутими знаннями, уміннями та учнівськими компетентностями.
6. Мотивація й активізація всебічного розвитку особи.
7. Логічність та емоційність всіх етапів навчально-виховної діяльності.
8. Ефективне використання педагогічних засобів навчання.
9. Зв'язок із життям, особистим досвідом учнів.
10. Формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення і діяльності.
11. Ретельна діагностика, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Кожен урок історії спрямований на досягнення триєдиної мети: навчати, виховувати, розвивати. З урахуванням цього загальні вимоги до уроку конкретизуються в дидактичних, виховних і розвиваючих вимогах. До дидактичних (або освітніх) вимог належать: чітке визначення освітніх завдань кожного уроку; раціоналізація інформаційного наповнення уроку,

оптимізація змісту з урахуванням соціальних і особистих потреб; упровадження новітніх технологій пізнавальної діяльності; раціональне поєднання різноманітних видів, форм і методів; творчий підхід до формування структури уроку; поєднання різних форм колективної, групової діяльності з самостійною діяльністю учнів; забезпечення оперативного зворотного зв'язку, дієвого контролю й управління; науковий розрахунок, майстерність проведення уроку.

Виховні вимоги до уроку включають: визначення виховних можливостей навчального матеріалу; формування тільки тих виховних завдань, які органічно поєднанні з цілями і змістом навчальної роботи; виховання учнів на загальнолюдських цінностях; формування життєвої зосередженості якостей: посидючості, акуратності, відповідальності, самостійності і т.д.; уважне і чуйне ставлення до учнів, дотримання вимог педагогічного такту, співпраця з учнями й зацікавленість в їхніх успіхах.

До розвиваючих вимог, які постійно реалізуються на всіх уроках, належать формування і розвиток мотивації навчально-пізнавальної діяльності, інтересів, творчої ініціативи й активності учнів.

Крім того, виділяють й інші вимоги до уроку: організаційні, психологічні, управлінські, оптимального спілкування вчителя з учнями, співпраці, санітарно-гігієнічні, етичні тощо.

Найважливішими категоріями методики навчання історії є завдання навчання, зміст освіти, структура історичного знання, джерела, з яких беруть знання учні, форми навчальної роботи, ланки процесу навчання, методика розвитку мислення та ін. Всі ці проблеми знаходять віддзеркалення в уроці. Важливою проблемою, яку доводиться вирішувати теоретикові і практикові, є визначення типу уроків.

Кожен урок, будучи елементом процесу навчання і системи змісту курсу, належить до того або іншого типу – групи уроків, що мають певні інтегральні риси. Тип уроку впливає на якість навчання і розвитку учнів.

Серед вчителів і методистів існують різні погляди на типологію уроків

– залежно від визначення головного принципу: за провідним методом, за ланками процесу навчання, за діяльністю учнів тощо. У методиці викладання історії найбільш поширена класифікація за ланками процесу навчання: 1) урок, що містить всі ланки процесу навчання – комбінований; 2) урок вивчення нового матеріалу; 3) повторювально-узагальнювальний урок; 4) урок перевірки та обліку знань, вмінь та навичок; 5) вступний; 6) урок використання знань, формування вмінь та навичок. Методисти вважають цю класифікацію доцільною. Вона дає можливість чітко визначити основне дидактичне завдання кожного уроку, структуру системи уроків за типами.

У цій системі повинні переважати уроки вивчення нового матеріалу і комбіновані, що підтверджується практикою. У 5-6-х класах, зважаючи на вік учнів, найбільш результативні комбіновані уроки, що відрізняються оптимальною зміною видів навчальної роботи.

У сучасних умовах учителі вдаються до розробки нових форм проведення навчальних занять, прагнуть вийти за рамки шаблону.

Систематизуючи всі напрацювання за формою та методами проведення можна виділити такі групи нестандартних уроків.

1. Уроки у формі змагань та ігор: конкурс, турнір, естафета, дуель, КВК, ділова гра, рольова гра, кросворд, вікторина тощо.

2. Уроки, засновані на формах, жанрах і методах роботи, відомих в суспільній практиці: дослідження, аналіз першоджерел, коментар, інтерв'ю, репортаж, рецензія тощо.

3. Уроки, що нагадують публічні форми спілкування: прес-конференція, аукціон, бенефіс, мітинг, регламентована дискусія, панорама, телепередача, телеміст, діалог, усний журнал тощо.

4. Уроки-фантазії: урок-казка, урок-сюрприз, урок-XXI століття, урок «Подарунок від Хотабича» та інші.

5. Уроки, засновані на імітації діяльності установ і організацій: суд, слідство, трибунал, вчена рада і так інші.

Вчитель, проводячи нестандартні уроки, прагне урізноманітнити життя

учня, викликати інтерес до пізнавального спілкування, до уроку, дозакладу освіти; задовольнити потребу дитини в розвитку інтелектуальної, мотиваційної, емоційної та інших сфер. Разом з тим не можна на базі таких уроків побудувати весь навчальний процес. Урок – це щоденна праця, нетрадиційні уроки корисні як розрядка, як свято. Вчитель включає такі уроки в систему процесу навчання, визначає їх місце і роль у процесі пізнання.

Кожен урок має свою структуру. Традиційними його елементами є: перевірка знань попереднього навчального матеріалу, логічно пов'язаного зі змістом даного уроку; перехід до нового матеріалу; вивчення нового матеріалу; закріплення; домашнє завдання. Ці структурні елементи на багатьох уроках реалізують майже все.

Напрацювання вчителів і методистів, спрямовані на підвищення ефективності уроку, підтверджують, що структура уроку повинна бути різноманітною. Вона оптимальна в тому випадку, якщо враховано закономірності навчання, умови педагогічного процесу в даному класі і можна вдало реалізувати педагогічний задум вчителя. Отже, не структура уроку, узятая сама по собі, а її відповідність педагогічним умовам і задуму впливає на ефективність навчання.

Підготовка вчителя до уроку повинна спиратися як на всесторонній аналіз програми, де стисло сформульовані цілі та завдання історії, кожного її курсу, так і на знання всіх компонентів змісту підручника.

Для активізації пізнавальної діяльності варто вибирати методичні прийоми, відповідні змісту навчального матеріалу і рівню розвитку школярів, поступово ускладнюючи їх з уроку в урок, досягаючи необхідного рівня розвитку умінь учнів.

Урок будь-якого типу характеризується варіативністю методики його проведення. В ході уроку повинна забезпечуватися активна пізнавальна діяльність школярів при повному контакті з ними вчителя. Повноцінний урок передбачає реалізацію завдань освіти, виховання і розвитку учнів в їх

єдності.

У процесі практики позитивно зарекомендувало себе й засвоєння студентами-практикантами алгоритму підготовки до пробного уроку, завдяки таким порадам на заняттях:

- уточніть мету і тип уроку та обсяг навчального матеріалу, перелік умінь і навичок, які необхідно сформулювати в дітей;
- на основі навчальної програми з предмету визначте місце і значення даного уроку в системі уроків;
- повторно опрацюйте відповідні розділи з методики викладання і проаналізуйте досвід роботи вчителів із даної теми;
- деталізуйте освітню, виховну і розвивальну мету уроку чи заняття;
- відповідно до мети доберіть методи і прийоми роботи, усвідомте їх функціональні можливості на вашому уроці;
- проконсультуйтеся з вчителем про рівень знань учнів даного класу, сформованість у них умінь і навичок тощо;
- порадьтеся з учителем, які наочні посібники доцільно використовувати на уроці (занятті), що для цього потрібно виготовити самостійно;
- задля раціонального розподілу часу на уроці запитайте у вчителя про особливості перевірки раніше вивченого матеріалу;
- отримайте своєчасну консультацію у методиста, намагайтесь при цьому аргументувати свій вибір методів і видів роботи;
- доопрацюйте зауваження та рекомендації методиста, підготуйте зразки наочних посібників;
- складаючи конспект уроку (заняття), орієнтуйтеся на вікові й індивідуальні особливості дітей класу, зверніть увагу на дозування часу, чергування видів роботи;
- спробуйте уявити кінцевий результат уроку (заняття): чого мають навчитися і про що дізнатися учні; розвиток яких психічних функцій у них

відбуваються; які моральні якості та риси характеру в них виховуються;

- на другій консультації у вчителя уточніть, кого з учнів і в яких видах діяльності будете оцінювати, які види і форми перевірки краще обрати; хто з дітей потребує особливої уваги і які індивідуальні завдання можна їм запропонувати;

- огляньте робоче місце вчителя, розміщення наочних посібників і характер записів на дошці;

- пригадайте попередні зауваження та поради вчителя і методиста, свої недоліки у проведенні уроків (занять), подумайте про шляхи їх попередження;

- доопрацюйте зауваження й поради, отримані на другій консультації, охайно оформіть остаточний варіант конспекту і затвердіть його у вчителя та методиста;

- вивчіть детально конспект уроку, змодельуйте й уявіть свою поведінку та дії учнів під час уроку (заняття); поспостерігайте за своєю поставою перед дзеркалом;

- розпишіть бюджет часу відповідно до видів діяльності на уроці, зробіть орієнтовні помітки олівцем у конспекті;

- продумайте доцільність вибору свого взуття, одягу, зачіски, макіяжу;

- налаштуйте себе на радість спілкування з дітьми, на безумовне їх прийняття, успіх педагогічної взаємодії і досягнення високої результативності уроку (заняття).

За цим алгоритмом студенти можуть реконструювати процес своєї підготовки до пробного уроку (заняття), що допоможе поставити конкретні завдання на подальших етапах педагогічної практики.

Аналіз ефективності уроку.

I. Реальність мети уроку

1.Характеристика триєдиної цілі уроку з опорою на характеристику класу; чого треба досягти в знаннях, уміннях та навичках, зважаючи на специфіку учнівського колективу; яку виховну дію справити на учнів; які якості розпочати, продовжити, закінчити розвивати.

2.Яким чином організувати на уроці навчальну діяльність?

3.Що проектувалось вивчити? Для чого? Роль цього матеріалу в предметі.

4.Які поняття планувались для засвоєння учнями. На які інші поняття вони спираються? Для яких вони є базою?

5.Суттєві характеристики поняття, яке вивчається. Які навчальні дії повинні здійснювати учні для засвоєння цього поняття і який загальний спосіб дії.

6.Яким чином спроектовано введення учнів в навчальне завдання і здійснення наступних етапів його розв'язання?

7.Чи передбачались у проекті уроку реальні труднощі, з якими могли зіткнутися учні в ході розв'язування навчального завдання? Чи прогнозувались можливі помилки учнів?

8.Які критерії засвоєння матеріалу намічались в проекті уроку?

9.Загальний висновок про реальність і ефективність проекту уроку.

II. Як був побудований урок, виходячи із його задуму

1.Чи співпадає ціль уроку з його кінцевим результатом? В чому виявляється розрив? Чи вдалося здійснити намічену програму? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому?

2.Відповідність форми організації навчальної діяльності поставленій цілі уроку.

3.Яким чином на початку уроку вчитель створив ситуацію успіху?

4.За допомогою яких способів було створено ситуацію прийняття учнями навчального завдання? Як воно вплинуло на подальший хід його розв'язання?

5.Чи було сприйняте навчальне завдання учнями? Наскільки ефективно

здійснювався етап перетворення умов завдання? Які форми використав учитель для організації розв'язання часткових завдань?

6. Як було організовано контроль? Контроль проходив як самостійна дія, чи був включений до складу інших дій? Що учень контролював: процес виконання дій чи тільки результат? Коли здійснювався контроль: на початку дії, у процесі дії чи після її закінчення? Який арсенал засобів і форм використав учитель для засвоєння дії контролю учнями?

III. Аналіз виховної сторони уроку

1. Поведінка вчителя на уроці. Чи сприяла вона досягненню цілі уроку?

2. Чи зумів учитель у процесі організації навчальної діяльності приділити увагу формуванню ціннісної орієнтації учнів, їх ставленню до п'яти моральних аспектів, які завжди присутні на уроці: люди, він сам, колектив, праця, Батьківщина.

3. Як поводитися учні? Негативні й позитивні сторони поведінки класу, окремих учнів. Причини.

4. Що дав урок для подальшого позитивного розвитку взаємин учителя і класу, учителя й окремих учнів?

IV. Аспект оцінки кінцевого результату уроку

1. Який внесок уроку для подальшого розвитку особистості учнів.

2. Оцінити засвоєння навчального матеріалу і загального способу дії учнів у процесі здійснення ними навчальної діяльності.

3. Аналіз конкретних недоліків уроку.

Висновок. Самоаналіз є своєрідною рефлексивною діяльністю учителя, його роздумами про свій професіоналізм і про те, що необхідно зробити в плані свого професійного вдосконалення. Особливість самоаналізу уроку полягає в тому, що він повинен проводитися із врахуванням ракурсу класу і його конкретних учнів.

Самоаналіз уроку, як один із інструментів самовдосконалення вчителя, формування і розвитку його професійних якостей, дає можливість:

- формувати й розвивати творчу свідомість, яка виявляється в умінні

сформулювати і поставити цілі своєї діяльності й діяльності учнів;

- розвивати вміння встановлювати зв'язки між умовами своєї педагогічної діяльності та засобами досягнення цілей;
- формувати вміння чітко планувати і передбачати результати своєї педагогічної праці;
- сформувати педагогічну самосвідомість учителя, коли він поступово починає бачити, розуміти необхідний і суттєвий зв'язок між способом його дій і кінцевим результатом уроку.

Від уміння аналізувати свій власний урок, конкретні педагогічні ситуації, які виникали під час його проведення; результати педагогічного впливу на учня; наслідки своєї праці, багато в чому залежить вміння вчителя спланувати, організувати, проконтролювати, відрегулювати свою педагогічну діяльність. Від самоаналізу уроку багато в чому залежить педагогічна майстерність учителя, продуктивність його педагогічної праці. Отже, самоаналізу уроку потрібно вчити майбутнього вчителя. Методика системного самоаналізу уроку мало чим відрізняється від системного аналізу уроку, але має свою специфіку.

Педагогічний досвід – сукупність знань, умінь і навичок, здобутих учителем у процесі навчально-виховної роботи.

Функції досвіду – основа педагогічної майстерності вчителя, джерело розвитку педагогічної науки.

Для вчителів важливо зрозуміти, що:

а) набуті знання тільки у практиці стають гнучкими і глибокими, керівництвом до дії;

б) досвід вимагає розширення та оновлення;

в) має осмислюватись і бути творчим;

г) має опиратися на науку;

д) повинен спрямовуватись на “вузькі” місця педагогічного процесу, не бути стихійним;

- е) потрібно вивчати чужий досвід і порівнювати його зі своїм;
- є) педагогічний досвід має виражатися в технології навчально-виховного процесу, виявленні закономірних зв'язків між його компонентами;
- ж) педагогічний досвід вимагає експериментування.

Передовий педагогічний досвід – це творче, активне засвоєння і реалізація вчителем на практиці засобів і принципів педагогіки з урахуванням конкретних умов, особливостей дітей, учнівського колективу й особи вчителя.

Для передового вчителя характерне науково-педагогічне мислення, яке характеризується здатністю:

- аналізувати виховні явища в цілісності, взаємозв'язку і взаємозалежності;
- простежити генезис педагогічних взаємодій і впливів;
- співвіднести педагогічну дію з цілями і результатами навчання та виховання;
- поєднувати в педагогічному мисленні всі типи і способи мислення;
- аналізувати й синтезувати педагогічні явища, розрізняти педагогічну істину і помилки;
- відмовитись від прийнятих шаблонів і стереотипів, шукати й знаходити нові оцінки, узагальнення, підходи, дії;
- використовувати нові ідеї в практичному і творчому пошуку;
- проявити розумову гнучкість та оперативність;
- співвідносити тактичні і стратегічні дії.

Передовий педагогічний досвід характеризується такими показниками: новизна в діяльності педагога; висока результативність і ефективність; відповідність сучасним досягненням педагогіки і методики; стабільність; можливість творчого застосування досвіду іншими педагогами; оптимальність досвіду в цілісному педагогічному процесі.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду є

важливою передумовою удосконалення змісту і підвищення ефективності навчально-виховного процесу в школі та в інших закладах освіти.

Методологічні вимоги до вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду:

- вивчати педагогічні явища неізолювано від інших явищ суспільного життя, а в тісному зв'язку і взаємодії з ними;
- розглядати будь-який педагогічний досвід у розвитку, русі та зміні, враховувати, місце і час здійснення педагогічних заходів;
- проникати у внутрішню сутність явищ і фактів, виявляючи суттєві зв'язки й відношення між ними;
- вивчати нове, спираючись на систему фактів, не вихоплювати окремі факти, будуючи на них узагальнення;
- завжди пам'ятати, що педагогічна теорія, будучи тісно пов'язаною з практикою, не повинна зводитися до практицизму, до готових і придатних для всіх умов рецептів;
- правильно визначити цілі, завдання й методику педагогічних досліджень і здійснювати їх цілеспрямовано.

Основні завдання виховної роботи під час практики.

1. Вивчити конкретні умови організації педагогічного процесу у школі, визначити своє місце в ньому, скласти перспективний план роботи на період практики. Індивідуальний план повинен включати всі напрями роботи, зокрема вивчення виховного аспекту навчально-виховного процесу закріпленого класу, вивчення системи виховних впливів на учнів, проведення виховної і дослідницької роботи.

2. Відвідати й обговорити уроки вчителів, звернути увагу на планування та реалізацію виховної мети уроків, що дозволить студентам усвідомити і побачити в дії цілий ряд теоретичних положень теорії виховання, з якими вони ознайомилися в процесі вивчення загальної педагогіки.

3. Навчитись визначати виховну мету уроку, складати конспекти уроків і проводити уроки, дотримуючись порад учителя, методистів зі спеціальності та методиста з педагогіки, враховуючи при цьому вибір методів виховання (методів формування свідомості, стимулювання діяльності та поведінки, контролю та аналізу ефективності виховання тощо).

4. Сформувати уміння та навички аналізу виховного аспекту уроку.

5. Ознайомитись з особливостями планування та основними напрямками роботи класних керівників за такими аспектами:

- реалізація мети і завдань виховання;
- аналіз планування виховної роботи класного керівника з урахуванням актуальних напрямків формування особистості на сучасному етапі розбудови національної школи та інших освітніх закладів (морально-духовне, патріотичне, трудове, естетичне, екологічне, національне, фізичне, формування здорового способу життя);
- проаналізувати систему виховної роботи класного керівника;
- формувати уміння враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів і рівень сформованості колективу у процесі навчально-виховної роботи з учнями;
- поєднання колективних (групових) та індивідуальних форм виховання;
- ознайомитись з плануванням, організацією, проведенням та аналізом виховного заходу;
- сформувати уміння аналізувати виховний захід.

Основні напрями і форми позаурочної роботи з історії.

1. Масова позакласна робота з історії.

1. Історичні вечори.

2. Лекції та бесіди.

- 3.Історичні екскурсії.
  - 4.Вікторини і конкурси.
  - 5.Олімпіади.
  - 6.Конференції.
  - 7.Перегляд фільмів та вистав.
  8. «Тиждень історії» в школі.
2. *Групова позакласна робота з історії.*

- 1.Історичний гурток.
- 2.Історичні об'єднання і клуби.
- 3.Походи та експедиції.
- 4.Випуск історичних газет, журналів.
- 5.Лекторії.
- 6.Факультативи.

3. *Індивідуальна позакласна робота з історії.*

- 1.Читання історичної літератури.
- 2.Екскурсія в архів.
- 3.Робота в музеї.
- 4.Написання рефератів і доповідей.
- 5.Виконання творчих завдань.

Схема аналізу виховного заходу.

1.Педагогічна доцільність проведення виховного заходу.

Актуальність, теми і завдань виховання. Відповідність віковим особливостям та рівню вихованості учнів.

2.Зміст виховного заходу та його структура.

Вступна частина, основна частина, висновки. Відповідність змісту, форм, методів і прийомів виховання меті та завданням виховного заходу. Формування педагогічної готовності учнів до сприйняття змісту виховного заходу та участі в ньому, позитивних мотивів діяльності. Відповідність

змісту виховного заходу віку та рівню вихованості учнів, оптимальне співвідношення раціональної та емоційної складової, логічна послідовність викладу змісту виховання.

3.Ефективність застосованих форм та методів виховання.

Характеристика форм, методів, технічних засобів, обладнання, наочності. Відповідність форм та методів виховання змісту виховного заходу, віковим та індивідуальним особливостям учнів.

4.Організаційний аспект виховного заходу.

Чіткість основних елементів структури заходу – початку, основної частини, заключної частини. Оптимальність тривалості заходу. Естетичність оформлення виховного заходу. Чіткий розподіл обов'язків між учасниками.

5.Поведінка вчителя та учнів.

Організаторські здібності, емоційний стан педагога, педагогічний такт. Уміння володіти увагою дітей, підтримувати дисципліну, викликати інтерес. Рівень підготовленості педагога до проведення заходу, глибокі знання і розуміння проблеми, вміння знайти її оптимальне вирішення. Рівень підготовленості учнів до виховного заходу. Активність, уважність, зацікавленість, дисциплінованість. Рівень взаємодії і співробітництва педагога та учнів. Керівна роль педагога у виховному процесі. Як було організовано предметну діяльність школярів, їх активність та самостійність на всіх етапах заходу, чи відбувалось формування дружби, товаришування, відповідальності.

6.Результативність виховного заходу.

Який реальний результат виховного заходу, чи досягнуто поставленої мети, що зроблено корисного для учнів, для батьків, для суспільства. Загальне враження про виховний захід. Пропозиції щодо удосконалення процесу виховання.

Самоаналіз виховного заходу.

1. Загальні відомості про виховний захід:

- аналіз теми, мети, завдань; відповідність теми, мети поставленим завданням, та індивідуальним і віковим особливостям учнів.

2. Особливості підготовки до проведення виховного заходу, організаційні труднощі.

3. Особливості проведення виховного заходу:

- що, на вашу думку, найбільше вдалося (не вдалося);
- як встановлювався контакт зі студентами;
- особливості налагодження взаємовідносин;
- емоційний клімат під час проведення виховного заходу;
- включення учнів у процес обговорення проблеми;
- використання різних методів впливу на школярів, індивідуальний та диференційований підхід до них.

4. Загальні висновки:

- чи досягнуто поставленої мети;
- на що необхідно звернути увагу в майбутньому;
- загальне враження про захід;
- особливості подальшої виховної роботи (які теми слід обговорювати, яка форма проведення заходу найбільш вдала тощо).

Рекомендації щодо роботи з учнями, які мають девіантну поведінку.

1. Основні ознаки «важких» учнів (5-9 класів):

- грубість, озлобленість, небажання вчитися і працювати, прагнення зробити щось погане, підвищений інтерес до крадіжки, шахрайства тощо.

Основні ознаки «важких» учнів (10-11 класів):

- зневажливе ставлення до батьків, дорослих, товаришів, до своїх навчальних і громадських обов'язків, критиканство, небажання доводити розпочату справу до кінця, нестриманість, замкнутість, підвищений інтерес до сексуальних питань, куріння і так далі.

2. Питання для бесіди з важким учнем:

- Чим займаєшся після уроків?
- З ким дружиш?
- Який предмет подобається більше і чому?
- Кого з учителів особливо поважаєш і за що?
- Як допомагаєш сім'ї, як до тебе ставляться члени сім'ї?
- Хочеш ти, щоб твої батьки змінилися?
- Ким би ти хотів стати в майбутньому?
- Яким видом спорту бажаєш займатися?
- В чому б ти міг себе реалізувати?
- Є у тебе бажання позбавитися від поганих звичок і поганих рис характеру?
- Чим ти пояснюєш свою негативну поведінку?

3. Анкета батькам «важкого» учня може мати такі запитання:

- Наскільки акуратно і систематично ваша дитина виконує режим дня? Чи займається спортом?
- Які позитивні риси вдачі своєї дитини ви могли б назвати?
- Які негативні риси в поведінці дитини вами відмічені?
- Назвіть несімейні контакти вашої дитини і які результати такої дружби?
- Що любить ваша дитина більше: мистецтво, кіно, тварин, спорт тощо?

Типові помилки студента-практиканта:

- невміння розмовляти з учнями, замкнутість, небагатослівність;

- вираз невпевненості в погляді, бідність мови;
- зайва строгість або гнів без особливої причини;
- потурання або надмірна м'якість;
- зайва жестикуляція або метушня;
- невміння знайти своє місце, визначити положення рук;
- невміння увійти в контакт з усім класом;
- відсутність культури й естетики руху: сутулість, опущена голова, безпорадний рух рук;
- монотонність і відсутність жвавості в голосі, невміння знайти оптимальний варіант гучності в поданні команд;
- невпевненість, страх, скутість тощо.

У зв'язку з цим рекомендується психофізичне налаштування, зокрема:

- систематичний контроль за своєю поведінкою, жестами, мімікою;
- налаштування на доброзичливий, оптимістичний тон розмови;
- наявність легкості в діяльності: відчуття гумору, музикотерапія, імітаційна гра та інше;
- налаштування на душевну рівновагу (не допускати похмурості, перебільшення чужих недоліків і помилок);
- проведення сеансу релаксації, аутогенного тренування, психофізичної гімнастики з метою ефективного розслаблення, зокрема самонавіювання, самоустановка. Наприклад, корисно в думках вимовити такі фрази: «Я спокійний, я упевнено веду урок. Учні слухають мене. Відчуваю себе на уроці розкуто. Я добре підготовлений до уроку. Дітям добре зі мною. Я молодий, красивий і сповнений сил. Я добре володію собою. Учити – це цікаво. Учні поважають мене, слухають уважно, працюють творчо, з вогником. Мені все подобається на уроці. Я – вчитель, старший товариш і друг».

Рекомендації із самоконтролю і самоаналізу педагогічної діяльності.

1. Пригадайте типові ситуації, що виникли в процесі спілкування з учнями на уроці, з батьками в процесі індивідуальної бесіди.

2. Проаналізуйте:

- чи вдалося встановити контакт із класом або окремим учнем? Якщо не вдалося, то чому?
- які небажані якості особи виявилися у вас під час роботи з учнями? Що цьому сприяло?

3. Перевірте себе, відповівши на такі запитання:

- скільки учнів з класу ви знаєте на прізвище й ім'я;
- хто з учнів є лідером, якими якостями він володіє;
- хто з учнів може надати допомогу в проведенні спортивно-масових заходів, їх мотивація;
- який світ захоплені у вашому класі або колективі (наука, мистецтво, спорт і так далі);
- охарактеризуйте індивідуальні можливості та здібності учнів свого класу, їхні творчі й фізичні можливості.

Методичні вказівки до вивчення учня і написання психолого-педагогічної характеристики на нього.

1. За кожним студентом закріплюють одного учня з першого дня педпрактики в закладі освіти.

2. Вивчення особистості учня, його вікових та індивідуально-психологічних особливостей розпочинається з першого дня перебування студента на педпрактиці й закінчується в передостанній день педагогічної практики.

3. Вивчення особистості учня здійснюється за допомогою таких методів:

а) об'єктивне спостереження (в закладі освіти, на уроках, під час позакласної роботи, вдома, в позашкільній роботі, в інших місцях);

б) бесіда (з учнем, з класним керівником, з учителями-предметниками,

із лікарем, з батьками);

в) аналіз результатів діяльності учня (письмові роботи, малюнки, вироби, виконані в шкільній майстерні, щоденники та інше);

г) природний експеримент (створення відповідної обстановки в закладі освіти, під час позакласних занять тощо).

4. Вивчати учня потрібно тактовно, так, щоб він цього не помітив.

5. На першому тижні педпрактики учня рекомендується вивчати тільки за допомогою методу об'єктивного спостереження. Пізніше можна відвідати учня вдома, використовувати й інші методи вивчення. Такої послідовності вивчення потрібно дотримуватись для того, щоб студент самостійно міг зібрати певні факти про учня, що стали б для нього вихідними й опорними при написанні психолого-педагогічної характеристики.

6. Результати вивчення учня треба записувати у щоденнику психолого-педагогічних спостережень. Записи робити систематично, щодня, протягом усієї педпрактики.

7. Записувати потрібно окремо матеріали, зібрані методами об'єктивного спостереження, бесіди та аналізу результатів діяльності. Таке розмежування записів полегшить роботу над аналізом їх.

8. Зібраний матеріал допоможе з першого тижня педпрактики створити собі певне уявлення про особистість учня. Це уявлення (воно ж буде і робочою гіпотезою) в процесі подальшого вивчення учня, збирання матеріалів про нього уточнюється, розширюється, інколи може докорінно змінюватись.

9. Такі розділи, як «Схеми вивчення учня», «Загальні відомості про учня», «Відомості про стан здоров'я учня та умови його життя і праці в родині», можна написати уже в кінці другого тижня педпрактики (чернетка).

10. Зміст «Схеми» треба знати на початку педпрактики, бо інакше студент не зможе цілеспрямовано вивчати учня. Особистість учня вивчають всебічно, кожного дня педпрактики. Застосовуючи різні методи, потрібно збирати матеріал різного змісту (успішність учня, його здібності, інтереси,

риси характеру та ін.).

11. Матеріали вивчення учня потрібно систематично аналізувати, наслідки аналізу (певні попередні висновки-узагальнення) слід порівнювати з наступними спостереженнями, шукати типові, істотні риси особистості учня.

12. Під час педпрактики студент не тільки пасивний спостерігач, він впливає на формування особистості учня, виховує його. В характеристиці варто відбити наслідки своєї виховної роботи з учнем.

13. Написання характеристики треба планувати так, щоб уже за 3-4 дні до закінчення педпрактики мати її чернетку. В чистовому варіанті треба написати характеристику учня в перші дні після закінчення педпрактики і подати її разом з іншою документацією методистові кафедри педагогіки.

14. Психолого-педагогічну характеристику учня потрібно написати грамотно і бездоганно в стилістичному відношенні.

15. «Схему» вивчення учня можна використати як план написання характеристики.

16. Характеристику повинен прочитати і підписати класний керівник того класу, в якому навчається учень.

17. Характеристику оцінює методист.

Методичні вказівки для вивчення учнівського колективу і написання психолого-педагогічної характеристики шкільного класу.

1. Вивчення учнівського колективу починається з першого дня перебування студента на педпрактиці в закладі освіти й закінчується в передостанній день педпрактики.

2. Вивчати клас треба тактовно, щоб учні не здогадувалися, що за ними спостерігають.

3. Об'єктивні дані можна і треба зібрати вже на першому тижні

педпрактики.

4.Спостерігати клас потрібно з першого дня. Для цілеспрямованого спостереження необхідно знати структуру учнівського колективу, принципи, на яких він будується, та методику його виховання. Без цього неможливе правильне вивчення класу.

5.«Схема» характеристики класу, яку отримує кожен студент, є програмою вивчення учнівського колективу.

6.Наслідки вивчення класу записують у щоденник психолого-педагогічних спостережень. Записи варто робити систематично, щодня, протягом усієї педпрактики. Записувати слід окремо матеріали, зібрані методами об'єктивного спостереження, бесіди та аналізу діяльності учнів. Таке розмежування записів полегшить роботу над аналізом.

7.Зібраний матеріал потрібно аналізувати вже в кінці першого тижня педпрактики і на ґрунті цього аналізу виробити собі певне уявлення про клас, що стане для студента робочою гіпотезою в подальшому вивченні класного колективу. Факти, зібрані пізніше, доповнюватимуть та уточнюватимуть думку студента про клас, інколи можуть докорінно змінити перші його враження.

8.Матеріали вивчення класного колективу треба систематично аналізувати, наслідки аналізу (певні тимчасові узагальнювальні висновки) порівнювати з наступними спостереженнями, шукати типові характерні особливості учнівського колективу.

9.Під час педпрактики студент не пасивний спостерігач, він безпосередньо впливає на формування учнівського колективу, виконуючи всі види роботи класного керівника. В характеристиці треба відбити всі заходи, спрямовані на подолання негативних явищ у класі, на формування згуртованого, працездатного колективу.

10.Написання характеристики класу треба планувати так, щоб уже за 3-4 дні до закінчення практики мати її чернетку.

Відредаговану характеристику слід написати характеристику протягом

1-2 днів по закінченні педпрактики і здати разом з іншою документацією педпрактики особисто методистові кафедри педагогіки і психології у визначений ним термін.

11.Психолого-педагогічну характеристику шкільного класу потрібно оформити грамотно. Основні положення характеристики підтверджувати фактами зі своїх спостережень.

12.Основні пункти «Схеми» психолого-педагогічної характеристики шкільного класу можна використати як план написання характеристики.

13.Характеристику класу слід написати грамотно й бездоганно в стилістичному відношенні.

14.Характеристику повинен прочитати і підписати класний керівник.

15.На характеристику пише коротку рецензію та оцінює її методист.

План обговорення підсумків педагогічної практики.

1.Ваші загальні враження про педагогічну практику (схвалення, критика, побажання, поради тим, хто прийде після вас, ваше самопочуття, надії, сумніви і тому подібне).

2.Що викликало найбільші труднощі:

- підготовка до уроків, їх проведення;
- підготовка та проведення позаурочних заходів.

3.Як ви особисто оцінюєте рівень проведення вами занять, заходів?

4.Чи потрібна спеціальна підготовка до практики?

5.Якщо «так», то які форми переважно:

- спеціальні заняття (наприклад, педагогічний практикум);
- самостійна робота в кабінеті педагогіки з методичними матеріалами (методичними розробками, пам'ятками, інструкціями, зразками планів-конспектів, сценаріїв виховних заходів тощо);
- відвідання закладу освіти протягом навчального року.

6.Якщо «ні», то які будуть пропозиції?

7. За якими позиціями потрібна особливо інтенсивна підготовка:

- робота зі змістом дисциплін, що викладаються;
- оформлення конспектів;
- методика організації та проведення занять;
- робота з розробки сценаріїв позаурочних заходів;
- проведення позанавчальних заходів;
- методика діагностики успішності учнів;
- методика роботи зі складання психолого-педагогічних характеристик;
- порядок оформлення документів з педпрактики.

8. Чи достатня допомога, отримана від вчителя-методиста закладу освіти, університетського методиста-керівника?

9. Ваші пропозиції щодо її поліпшення.

10. Як вплинула практика на вашу професійну орієнтацію:

- зміцнила у правильності обраної професії, в здатності стати педагогом;
- нічого не змінила;
- схилила до думки, що педагогом стати не зможу;
- викликала інші міркування.

11. Що ви думаєте про критерії оцінки роботи студента? За якими показниками визначати якість його педагогічної діяльності?

12. Які способи такої оцінки найбільш доцільні:

- тестування, опитування (виміри сформованості педагогічних умінь з урахуванням вихідного рівня);
- самоаналіз (наприклад, у формі педагогічного твору);
- характеристика та оцінка вчителя-методиста, класного вихователя;
- думки учнів.

Розділ ІУ.Оцінювання освітньо-професійної діяльності студентів

Успіхи у навчальній діяльності студентів характеризуються кількісними та якісними показниками, що фіксуються оцінкою.

Викладач повинен вдумливо і творчо підходити до використання критеріїв і норм оцінювання знань, умінь і навичок студентів. Він має керуватися науковими основами методики навчально-виховної роботи, уважно ставитись до кожного студента, враховуючи його нахили, інтереси і прагнення, виявляти високу принциповість і такт.

Перехід до 100 бальної системи оцінювання знань, вмінь та навичок студентів поставив проблему нового підходу до визначення рівня та оцінювання їх навчальних досягнень. Особливе місце в цьому контексті посідає педагогічна практика. Враховуючи напрацьований досвід оцінювання, ми спробували розробити систему та критерії оцінювання різних видів освітньої діяльності студентів під час педагогічної практики.

Після закінчення педагогічної практики і подання необхідної документації студентам виставляється диференційований залік. В оцінку заліку включається сумарна оцінка всіх видів освітньої діяльності, передбаченої робочою навчальною програмою практики. Ми спробували всебічно підійти до оцінювання навчальних досягнень студентів під час педагогічної практики.

1. Історична підготовка (6 балів):

- знання історії відповідно до шкільної програми;
- володіння матеріалом для організації і проведення позакласної роботи з предмету (гурткова робота, факультатив, підготовка до олімпіад тощо).

2. Психолого-педагогічна підготовка (6 балів):

- дотримання вчителем педагогічного такту;
- проведення психолого-педагогічних спостережень;
- уміння розподіляти увагу під час уроку та виховного заходу.

3. Ставлення до справи (12 балів):

- дисциплінованість;
- ініціатива і самостійність у підготовці до уроку;
- бажання підвищувати професійний рівень;
- культура спілкування з товаришами, вчителями.

4. Оцінювання процесу педагогічної практики (36 балів):

- проведення двох залікових уроків історії - 12 балів кожний урок;
- проведення виховного заходу - 12 балів.

5. Оцінювання звітної документації (40 балів):

- план-конспект одного уроку історії (6 балів);
- сценарій виховного заходу (6 балів);
- психолого-педагогічна характеристика (12 балів);
- щоденник психолого-педагогічних спостережень, включаючи розширений звіт про результати практики (6 балів);
- заповнення комплексного щоденника студента-практиканта (4 бали);
- своєчасність підготовки звітної документації (6 балів).

Для виведення підсумкової оцінки визначається сума балів та переводиться у 5-бальну систему за схемою

Провідне місце у процесі педагогічної практики посідає урок. Аналізуючи досвід, ми пропонуємо наступні критерії оцінювання уроку.

Оцінка «відмінно» (10-12 балів):

- студент провів урок на високому методичному рівні, разом із пізнавальними і навчальними завданнями добре вирішував виховні завдання;
- практикант підготував дидактичні матеріали та вміло їх використовував;
- студент під час проведення уроку творчо підійшов до використання різних прийомів і методів навчання, правильно оцінив рівень

навчальних досягнень учнів, забезпечив високий рівень пізнавальної активності; вміло поєднував роботу з усім класом та індивідуальним підходом до окремих учнів;

- студент раціонально використовував час уроку, основний матеріал був засвоєний, мета досягнута;
- дисципліна учнів була на належному рівні.

Оцінка «добре» (7-9 балів):

- студент виявив самостійність під час підготовки до уроку, користуючись незначною допомогою вчителя, методиста;
- проведений урок загалом відповідав методичним вимогам до сучасного уроку історії в школі;
- студент використовував ефективні методи і прийоми; на уроці були невеликі методичні недоліки;
- учні активно працювали, але їхня активність була неоднаковою на всіх етапах уроку;
- мети уроку студент в основному досяг.

Оцінка «задовільно» (4-6 балів):

- урок за своїм змістом відповідає основним принципам дидактики, проте студент показав невисокий рівень знання історії або не виправив помилки у відповідях учнів;
- студент не зумів організувати активну навчальну діяльність школярів;
- у проведенні уроку допускалися методичні помилки, що негативно позначилося на знаннях учнів;
- на уроці спостерігались порушення дисципліни;
- мета уроку досягнута частково.

Оцінка «незадовільно»(1-3 бали):

- урок проведений на низькому методичному рівні;
- студент допускав грубі історичні та методичні помилки, що

спричинило низьку якість засвоєних учнями знань;

- мова студента безграмотна;
- дисципліна на уроці погана;
- мета уроку не досягнута.

Не менш важливою є правильна організація підготовки та проведення виховного заходу. Ми пропонуємо наступні критерії його оцінки.

Оцінка «відмінно» (10-12 балів):

- проведення виховного заходу показало практиканта як умілого організатора дитячого колективу, який проявив повну самостійність і творчість в підготовці до заходу і успішному його проведенні;
- практикант, готуючись до виховного заходу, вивчив стан вихованості учнів класу, провів індивідуальну роботу з тими учнями;
- студент під час проведення виховного заходу поведився упевнено, тактовно ставився до учнів;

Оцінка «добре» (7-9 балів):

- виховний захід своїм змістом відповідав достатньому психолого-педагогічному рівню і досяг виховної мети;
- під час проведення виховного заходу практикант поведився в основному вільно, упевнено, без особливих труднощів долав прояви недисциплінованості та сперечання окремих учнів, відстоював свої рекомендації і вимоги; однак, під час проведення виховного заходу інколи виявив деяку розгубленість;
- у підготовці виховного заходу студент виявив самостійність, але мало доклав творчих зусиль;
- практикант уміло керував класом, залучаючи значну частину учнівського колективу до активної участі, але не був достатньо наполегливим щоб діяти через колектив і більше намагався

впливати особисто;

- студент виявив тактовне ставлення до учнів і вміння вести розмову, логічно мислити.

Оцінка «задовільно»(4-6 балів):

- практикант, готуючись до виховного заходу, недостатньо продумав план його виконання, внаслідок чого виникли непередбачені труднощі;
- студент виявив недостатню теоретичну підготовку щодо виховання учнів засобами обраної ним форми виховної роботи;
- практикант показав невпевненість у своїх силах і деяку розгубленість при несподіваних труднощах організаційного характеру, недостатнє вміння володіти класом.

Оцінка «незадовільно» (1-3 бали):

- тема і мета виховного заходу були мало актуальними в системі запланованих класним керівником виховних заходів;
- зміст і план проведення виховного заходу були недостатньо продумані, що зумовило байдуже ставлення учнів; практикант виявив недостатню теоретичну підготовку; виявився безпорадним у подоланні труднощів організаційного характеру, не зумів організувати клас;
- студент не вміє поводитися в класі, у стосунках з учнями допускає нетактовність; проведений виховний захід не досяг поставленої мети.

Розділ У. Вимоги до звіту

Останні дні практики студент готує звітну документацію:

1. Щоденник психолого-педагогічних спостережень.
2. Розгорнутий звіт щодо результатів педагогічної практики.
3. Індивідуальний комплексний щоденник.
4. План-конспект одного уроку історії.
5. Розгорнутий конспект (сценарій) виховного заходу.
6. Психолого-педагогічну характеристику учня або класу (за вибором студента).

У додатку розміщено зразки оформлення всіх документів.

Звітна документація.

Щоденник психолого-педагогічних спостережень ведеться студентом в окремому зошиті, де записуються та аналізуються:

- 1) відвідані уроки як вчителів-предметників, так і студентів-практикантів, аналіз власних уроків;
- 2) проведені з учнями додаткові заняття;
- 3) результати перевірки учнівських щоденників;
- 4) відвідані виховні заходи;
- 5) аналіз проведеної виховної роботи;
- 6) відвідані засідання методичних об'єднань вчителів та педагогічних рад;
- 7) результати психолого-педагогічних спостережень за окремими учнями та класом у цілому.
- 8) розгорнутий звіт практиканта щодо результатів практики — це письмовий аналіз і узагальнення проведеної ним роботи за час практики із зазначенням своїх досягнень, недоліків та побажань щодо дальшого поліпшення професійно-педагогічної підготовки студентів.

Звіт записується у щоденник психолого-педагогічних спостережень студента-практиканта після останнього запису щодо ходу практики згідно з

таким планом.

1. Навчальна робота:

- а) скільки відвідав уроків у вчителя історії (вказати прізвище);
- б) скільки відвідав уроків з інших предметів (зазначити, з яких);
- в) присутність на уроках студентів-практикантів (вказати прізвище) та участь в аналізі цих уроків;
- г) скільки уроків було дано самим студентом (на які теми, в яких класах). Оцінки. Основні досягнення і недоліки в проведенні уроків;
- д) яку ще, крім цього, було проведено навчальну роботу.

2. Виховна, позакласна і позашкільна робота:

- а) до якого класу був прикріплений, кількість учнів у класі (дівчат, хлопців);
- б) прізвище класного керівника;
- в) скільки разів був на класних зборах, виховних годинах, скільки зборів, виховних годин тощо провів сам, вказати, які теми;
- г) участь у роботі редколегії, у виготовленні фотомонтажів тощо;
- д) скільки разів був удома у невстигаючих або відсутніх у класі учнів;
- є) робота в гуртках (в яких, що зроблено);
- ж) культпоходи (до якого театру, що переглянуто), екскурсії;
- з) спостереження над тим, як учні виконують правила поведінки;
- і) участь в іншій позакласній і позашкільній роботі;
- к) робота студента з батьками учнів.

3. Методична робота:

- а) скільки і на які теми було проведено бесіди з директором школи, вчителями, класними керівниками (вихователями);
- б) скільки разів був на засіданнях педради предметних комісій тощо;
- в) з якими документами школи ознайомився;
- г) що зроблено з методичної роботи;
- д) яку психолого-педагогічну та методичну літературу прочитав під час педпрактики (окремі книги і брошури, статті в журналах і газетах).

4. Висновки:

- а) що дала педпрактика студентів (написати розгорнуто);
- б) її позитивні моменти, недоліки;
- в) пропозиції щодо поліпшення організації та проведення педпрактики в майбутньому.

План-конспект уроку історії згідно обраного типу.

Розгорнутий конспект виховного заходу має починатися з методичного вступу, де визначається мета, очікувані результати, матеріально-технічне забезпечення, перераховуються учасники виховного заходу (дійові особи), далі подається розгорнутий сценарій.

Схема вивчення учня і складання *психолого-педагогічної характеристики* на нього (передвипускний курс).

1. Загальні відомості про учня.

Прізвище, ім'я, заклад освіти, клас, вік, національність, який рік у цьому класі, як довго вчиться в цій школі, де вчився раніше.

2. Відомості про стан здоров'я учня та умови його проживання в сім'ї.

Стан здоров'я учня (за даними лікаря). Умови його проживання в сім'ї, догляд за ним, режим його дня, допомога у виконанні домашніх завдань, участь учня в домашній праці, його дозвілля. Як сім'я допомагає у вихованні учня.

3. Успішність учня.

Показники успішності учня з окремих предметів. Якісна характеристика його досягнень і конкретних труднощів (якщо такі є) у засвоєнні навчального матеріалу з окремих дисциплін (засвоєння понять, вироблення умінь, навичок та компетентностей). Як учився учень у попередніх класах. Заходи, що вживалися для поліпшення його успішності, їх результати.

4. Ставлення учня до навчання.

Усвідомлення учнем своїх обов'язків, почуття відповідальності за виконання їх. Ставлення до свого класу і закладу освіти. Відвідування занять,

випадки невідвідування, запізнення та їх причини. Особливості навчальних інтересів учнів. Якими предметами або видами навчальної роботи учень більше цікавиться. Позашкільні його інтереси. Уважність учнів на уроках з різних предметів. Систематичність виконання домашніх завдань, випадки невиконання, їх причини. Ставлення учня до оцінки його роботи вчителем, до своїх успіхів і невдач у навчанні. Заходи, які вживались у справі виховання в учня свідомого ставлення до навчання, результати цих заходів.

5. Загальний розвиток учня.

Рівень загального розвитку учня порівняно з іншими учнями його класу. Начитаність учня, його обізнаність з явищами природи і суспільного життя. Особливості сприймання, розуміння і запам'ятовування учнем навчального матеріалу (основні способи, швидкість, точність і міцність). Особливості уяви учня, його мислення (критичність, самостійність, швидкість). Вміння аналізувати факти, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати (все на конкретних прикладах). Культура його мови (багатство словника, вміння володіти ним, граматична правильність, логічність та інші якості мовленнєвого процесу). Загальні та спеціальні здібності учня, його нахили, пізнавальні, технічні, художні інтереси. Інтерес до питань світогляду, моралі, політики і науки, техніки, мистецтва, спорту. Читацькі інтереси. Професійна орієнтація. Методика розумової праці.

6. Громадська спрямованість учня та риси його характеру.

Інтерес учня до громадсько-політичного життя в нашій країні. Ставлення учня до вчителів, товаришів, класного колективу, до батьків. Виконання громадських доручень. Чи є в учня товарищи й друзі, зміст і характер товаришування з ними. Участь у роботі гуртків, у громадському житті (вечори художньої самодіяльності, конкурси, екскурсії тощо). Суспільно-корисна робота поза закладом освіти. Дисципліна учня. Дотримувannya ним правил поведінки, випадки й обставини порушення їх, ініціатива в підтримуванні порядку і в боротьбі з його порушенням іншими учнями в класі. Ставлення учня до суспільної та державної власності, його

емоційна вразливість, збудливість, урівноваженість, швидкість і характер перебігу психічних процесів (темперамент, тип нервової системи). Самостійність учня в роботі, його вміння працювати над завданнями, акуратність, охайність, ініціативність і наполегливість у виконанні їх. Любов до праці. Почуття впевненості у власних силах, почуття честі, власної гідності; скромність, самокритичність, правдивість, сміливість, рішучість, вміння володіти собою, самоконтроль та інші якості характеру учня, рівень розвитку самосвідомості. Потреби учня, його гігієнічні навички і звички, культура й естетика поведінки учня.

7. Висновки щодо роботи з учнем.

Позитивні й негативні моменти в навчанні та поведінці учня. Причини його неуспішності (якщо він не встигає). Індивідуальні особливості учня, на які треба зважати в подальшій навчально-виховній роботі з ним. Конкретні заходи, що їх повинні здійснити заклад освіти і сім'я для дальшого поліпшення навчання і виховання учня в майбутньому. Спроби студента-практиканта реалізувати ці заходи, результати цих спроб.

8. «Схему» вивчення учня можна використати як план написання характеристики.

9. Характеристику повинен прочитати і підписати класний керівник того класу, в якому навчається учень.

10. Характеристику оцінює методист.

Примітка: На титульній сторінці слід зазначити ім'я і прізвище учня, на якого складено характеристику, клас, школу, ім'я і прізвище студента, який складав характеристику, курс, група, факультет. Перед текстом характеристики треба подати такі дані:

Вивчення особистості учня . . . , проводилося в Ліцеї №... під час педагогічної практики з .... 20... р. до .... 20... р. Психолого-педагогічну характеристику учня написано на основі таких матеріалів:

- об'єктивні дані про учня (класний журнал, особова справа учня);

- матеріали спостереження за учнем;
- результати аналізу діяльності учня;
- факти, зібрані методом бесіди.

Схема вивчення класного колективу.

1. Загальні відомості про клас.

Склад класу, кількість учнів, склад учнів за статтю, віком, національністю. Кількість учнів, переведених з інших закладів освіти. Чи є переростки. Скільки років цей клас існує з таким складом учнів. Які зміни відбулися в складі класу і його керівництві. Яким був цей клас у попередні роки і який він тепер.

2. Характеристика класу як колективу:

а) актив класу (кістяк, ядро) і його роль в організації класного колективу. Ставлення їх до своєї роботи, їхній авторитет серед учнів, організаційні здібності. Староста класу й актив учнів як організатори класного колективу і його роботи, їхня ініціативність, вимогливість до себе й інших. Авторитет учнівських організацій і активу класу, їхня допомога вчителям, класному керівникові в класній, позакласній та позашкільній роботі;

б) ідейна спрямованість класу: переконання та ідеали учнів, їхній інтерес до суспільного життя і участь у ньому. Ставлення класу до громадських доручень, яку громадську роботу виконують учні, участь у роботі учнівських організацій. Суспільно-корисна праця класу. Риси колективізму в поведінці учнів, уміння колективно працювати і підкорятися інтересам колективу. Вплив класного колективу на окремих учнів. Організованість і працездатність класу;

в) взаємини в класному колективі: почуття колективізму, товарищескості та дружби, характер товариських взаємин, єдність і згуртованість класного колективу та прояви їх (чи виступає клас як єдиний колектив у закладі

освіти, єдність у настроях і діях учнів класу, виконання постанов шкільних організацій, класного колективу). Прояви псевдотовариськості (приховування поганих вчинків, списування, підказування). Взаємодопомога в класі, піклування про слабших. Почуття довір'я, поваги, честі класу, відповідальності перед колективом. Критика і самокритика в колективі. Взаємини між хлопцями і дівчатами. Традиції колективу (позитивні, негативні). Чи є в класі мікроколективи й на якому ґрунті вони формуються. Чи є випадки протидії мікроколективів класному колективу;

г) дисципліна, культура й естетика поведінки учнів. Відвідування учнями закладу освіти, причини невідвідування і пропусків занять. Загальна характеристика дисципліни учнів (на уроках, під час перерви, в позакласній та позашкільній роботі, вдома). Дисципліна учнів на окремих уроках. Причини порушення дисципліни. Виконання учнями правил поведінки. Які правила найчастіше порушуються, характерні приклади і мотиви порушень. Учні зразкової поведінки і недисципліновані, їхній вплив на клас. Ставлення учнів класу до порушників дисципліни в закладі освіти і вдома. Свідомий характер дисципліни учнів. Санітарний стан класу, навички і звички, культура й естетика поведінки учнів класу, їхня ввічливість, тактовність щодо вчителів, батьків, старших. Гігієнічні навички і звички учнів.

3. Успішність учнів класу та їхній розумовий розвиток.

Загальна характеристика (кількісна і якісна) успішності класу. Відмінники класу та їхня характеристика. Учні, які відстають у навчанні, причини відставання, робота, що проводиться з ними для ліквідації відставання, характер виконання домашніх завдань (систематичність, акуратність, старанність). Обсяг знань, глибина, ґрунтовність, міцність, систематичність їх, начитаність учнів. Розвиток уваги, спостережливості, пам'яті, уяви, мислення учнів. Розвиток загальних і спеціальних здібностей, талантів. Розвиток мовлення учнів (багатство словника, граматична правильність, стилістична досконалість тощо). Чи усвідомлює класний колектив обов'язок окремих учнів і чи вміє ним керуватись. Сумлінність та

ініціативність у навчанні, мотиви навчальної діяльності класу. Ставлення класу до навчання. Якими предметами клас найбільше цікавиться. Методика розумової праці.

4. Інтереси учнів та інші властивості їхньої особистості.

Розвиток пізнавальних інтересів (до різних предметів, видів занять), інтерес до питань моралі, політики, науки, техніки, мистецтва, спорту, громадські інтереси. Читацькі інтереси учнів. Професійна орієнтація учнів класу. Спільні інтереси колективу і вплив цих інтересів на поведінку окремих учнів. Рівень розвитку самосвідомості кожного учня і вплив її на самовиховання.

5. Позакласне і позашкільне життя класного колективу.

На чому ґрунтується і в чому виявляється об'єднання класу як колективу під час позакласних занять. Види позакласної роботи: участь у гуртках, спортивних секціях, випуску стіннівок, відвідування кіно й театру, участь у читацьких конференціях, диспутах, загальношкільних вечорах. Загальна оцінка класу. Позитивні та негативні риси - на думку практиканта.

6. Основні пункти «Схеми» психолого-педагогічної характеристики класу можна використати як план написання характеристики.

7. Характеристику класу слід написати грамотно і бездоганно в стилістичному відношенні.

8. Характеристику повинен прочитати і підписати класний керівник.

9. На характеристику пише коротку рецензію та оцінює її методист.

Примітка: На обкладинці необхідно зазначити назву характеристики, клас, заклад освіти, ім'я і прізвище студента, який писав характеристику, курс, група, факультет.

Перед текстом психолого-педагогічної характеристики класу подають такі дані:

Вивчення учнівського колективу проводилося в закладі освіти під час педагогічної практики з .... 20... р. до ... 20... р.

Психолого-педагогічну характеристику ... класу Гімназії №... пишуть

на основі таких матеріалів:

- а) об'єктивні дані про клас (класний журнал, особові справи учнів та ін.);
- б) матеріали спостережень за класом;
- в) результати аналізу діяльності учнів;
- г) факти, зібрані методом бесіди.

Щоденник
психолого-педагогічних спостережень
студентки 41-ї групи
історичного факультету
Альони Коваленко

(щоденні записи виконуються в учнівському зошиті,
затверджує класний керівник)

8 листопада

Ми прийшли до школи о 9.00. Там нас зустріла Наталія Василівна(наша методист).Ми пішли до директора школи і завуча. Вони провели нам інструктаж про те як проводити уроки та як вести себе в межах школи. Я стала класним керівником в 6-А класі. Перше враження про дирекцію школи було позитивним, прийняли нас добре.

9 листопада

Коли ми прийшли до школи, Раїса Іванівна повела нас знайомитися з вчителькою. Поліна Петрівна викладає в 6-А класі і є моїм керівником практики від школи. Вона повідомила, що уроки потрібно проводити в понеділок і п'ятницю. Потім Раїса Іванівна познайомила мене з класом. Діти поставилися до мене дуже позитивно. Це було для мене приємно. В 6-А я буду викладати історію та етику. 6-А клас бере участь в конкурсі, де вони співають в хорі. В п'ятницю відбудеться півфінал. Мене запросили на репетицію. Слідкуючи за класом я помітила, що учні дуже старанно відносяться навіть до співу в хорі. Ніхто не кривлявся, всі були задоволенні і старанно виконували вказівки вчителя музики. Враження про клас склалося хороше. На мою думку, проблемних учнів немає. Мене, як класного керівника, запросили на сам конкурс котрий відбудеться в п'ятницю.

  листопада

Сьогодні я відвідала уроки математики та англійської мови в першій групі. Деякі учні, а саме: Мельничук Уляна, Бензель Уляна, Дунас Олег, Зіміч Василь, Денисюк Віктор дуже добре розуміються в математиці. Бензель Уляна – чудово відповідала на уроці української мови, вона ж і являється переможницею олімпіад з цього предмету. Я познайомила з класним керівником 6-А класу - Тетяною Віталіївною. Вона дуже добра і погодилася допомагати мені в організації дозвілля та проведення виховних заходів у цьому класі. На виховній годині вчителі української мови провели виховний захід, присвячений Дню української мови та писемності. Майже всі учні класу брали активну участь. Одягнені вони були в українських сорочках, дівчата у спідницях та вінках на голові. Захід дуже сподобався.

11 листопада

Сьогодні на уроці історії я знову спостерігала за учнями 6-А класу. Ситуація та ж сама. Домашнє завдання було «Вавилон», а нова тема «Ассирія». Активними були Новосад Антон, Дмитрук Тарас, Малюга Ілля, Зіміч Василь, Денисюк Віктор. Щодо відвідування, то воно дуже хороше, без поважних причин не прогулює ніхто. Навіть Христюк Анна та Новосад Антон, які можуть навчатися на дому постійно відвідують школу. Наступні два уроки я провела на уроці історії у Поліни Петрівни в 7-Б та 11-В класах.

7 клас - у них зараз такий період, що не дуже хочуть навчатися і не розуміють, що це їм потрібно. 11 клас - вони вже розуміють, що їм це потрібно, тому що треба здавати зовнішнє тестування і вони стараються.

12 листопада

Сьогодні я прокинулася дуже рано, адже сьогодні в мене перший урок і я дуже хвилювалася. Цілу ніч мені снилися кошмари про те, що я прийшла на урок, забула все, що мала розповісти, діти зірвали мені урок. Сьогодні я, як і вчора, готувалася до уроку та повторювала все. До уроку я готувала план-

конспект на тему «Халдейське царство. Давньоєврейське царство». Поліна Петрівна до мене на урок не прийшла. Урок мені не тяжко було проводити діти чемно себе поводити і працювали на уроці. Але працювали ті учні, що й завжди. Загалом все пройшло добре. Після уроку ми пішли на фінал конкурсу. 6-А класом я дуже задоволена, адже вони зайняли перше місце у школі.

.....

Індивідуальний план (сторінка у комплексному щоденнику)

№ з/п	Вид роботи						Відмітка про виконання
		1	2	3	4	5	
1	Знайомство з адміністрацією закладу освіти, класом, вчителем-предметником, класним керівником. Ознайомлення з програмою з історії та планом роботи класного керівника	√					(заповнює викладач-методист в кінці практики)
2	Відвідування уроків у своєму класі	√	√				
3	Відвідування уроків вчителів історії та інших студентів-практикантів	√	√	√	√		
4	Ознайомлення з кабінетом історії та навчально-матеріальною базою закладу освіти	√					
5	Проведення уроку-узагальнення в 6-В класі з історії стародавнього світу на тему «Давній Єгипет»						
6	Підготовка до виховної години: «Вмій дорожити дружбою»			√			
7	Підготовка до виховного заходу: «Здоров'я і шкідливі звички», вивчення сценарію				√		
8	Підготовка учнів 6-В класу до олімпіади з історії		√	√			
9	Проведення бесіди з вчителем-предметником історії щодо вивчення нової теми в 6-В класі з історії стародавнього світу						

10	Підготовка до проведення уроку з історії стародавнього світу в 6-В класі на тему: «Стародавній Вавилон»						
11	Проведення уроку в 6-В класі з історії стародавнього світу, на тему: «Стародавні держави. Дворіччя. Стародавній Вавилон»						
12	Проведення уроку в 6-Б класі з історії стародавнього світу на тему: «Стародавні держави Дворіччя. Стародавній Вавилон»						
13	Проведення виховної години в 6-В класі на тему: «Вмій дорожити дружбою»						
14	Проведення відкритого виховного заходу в 6-В класі на тему: «Здоров'я і шкідливі звички»						
15	Проведення залікового уроку в 6-В класі з історії стародавнього світу на тему : «Ассирія.» Перевірка контурних карт						
16	Проведення уроку історії стародавнього світу в 6-В класі на тему: «Халдейське царство»				√		
17	Перевірка робочих зошитів в учнів 6-В класу з історії стародавнього світу		√	√	√	√	
18	Перевірка щоденників в учнів 6-В класу		√	√	√	√	
19	Бесіда з вчителем –предметником про труднощі та досягнення під час проходження практики					√	
20	Підготовка звітної документації					√	

У клітинках біля 5, 10-15 пунктів вказувати точну дату.

(затверджує вчитель-предметник)

План-конспект уроку на тему:
«Національно-культурне відродження в Галичині
у 20-30 рр. 19 ст.»

(титульна сторінка)

Підготувала
студентка 41-ї групи
напряму підготовки «Історія»
(вказати власне прізвище та ім'я)

Луцьк-2015

Тема : Національно-культурне відродження в Галичині у 20-30 рр. 19 ст.

Мета : - з'ясувати хід суспільно-політичного життя на західно-українських землях наприкінці 18-го на початку 19 століття; показати витoki національного відродження у західноукраїнських землях; довести, що діяльність «Руської трійці» була виявом галицько-українського відродження; з'ясувати, чому альманах «Русалка Дністровая» називають «політичним маніфестом українства»;

- виховувати почуття вдячності до наших попередників – зачинателів українського національного відродження;

- формувати вміння і навички складання конспекту, текстових таблиць, повідомлень на історичну тему.

Обладнання : схема «Поширювачі ідей Просвітництва», портрети діячів «Руської трійці», зображення титульної сторінки «Русалка Дністровая» на мультимедійній дошці.

Основні поняття: Просвітництво, національна ідея, національно-визвольний рух, українське національне відродження.

Міжпредметні та міжкурсові зв'язки: Всесвітня історія, 8 клас - «Доба Просвітництва: витoki й зміст», «Австрія за правління Марії Терезії. Реформи Йосипа II.»; Українська література, 9 клас – «Література українського романтизму».

Література :

1) Реєнт О., Малій О. Історія України: Посібник для 9-го класу. К.: Генеза, 2003. - 224 с.

2) Турченко Ф., Марокко В. Історія України: Підручник для 9-го класу. К.: Генеза, 2005. - 352 с.

3) Струкевич О.К. Історія України 9 клас. К. : Грамота, 2009. – 288 с.

4) Наочний довідник. Історія 7-9 клас. О.В. Гісем, О.О.Мартинюк, О.Ф. Трухан, К.: «Веста», 2004. - 176 с.

Тип уроку: комбінований

Хід уроку	Методи роботи вчителя	Актуалізація знань учнів
-----------	-----------------------	--------------------------

I. Організаційна частина.	Перевірка присутності учнів. Зауваження з приводу санітарного стану класу.	Відповідають чергові.
II. Перевірка виконання домашнього завдання	Проводжу самостійну роботу, роздаю усім учням карточки із тестами і запитаннями (додаток до уроку 1).	Учні позначають і записують відповіді на карточках (7-8 хвилин)
III. Перехід до вивчення нового матеріалу.	Тему уроку «Національно-культурне відродження в Галичині у 20-30 рр. 19 ст.» записую на дошку. План диктую: 1. Проникнення ідей Просвітництва. 2. Заснування та діяльність гуртка «Руська трійця». 3. Альманах «Русалка Дністровая».	Учні записують в зошит. Записують в зошит питання плану.
IV. Вивчення нового матеріалу.	<i>Питання до класу</i> <i>Розповідаю</i> Реформи Марії Терезії та Йосифа II створили передумови для культурного відродження в Західній Україні. Але наступники імператорів-реформаторів Леопольд II і Франц II почали обмежувати культурні права українців, так наприклад влада скасувала обов'язковість початкової освіти. <i>Запитую</i> <i>Розповідаю</i> Внаслідок реформ Марії Терезії та Йосифа II греко-католицькі священики були зрівняні в правах з римо-католицькими, і вони отримали можливість вільно здобувати освіту. Крім того, у 16–17ст. українська шляхта майже цілковито спольшилася й окатоличилася. Саме тому	1) До складу якої імперії входили західноукраїнські землі у 18 ст.? 2) Назвіть відомих првителів-реформаторів у Австрійській імперії? У чому полягала суть релігійної реформи?

Варіант 1

1) Скільки генерал-губернаторств було створено на території України:

- а) 3;   б) 6;   в) 9;   г) 12.

2) Які ви знаєте реформи проведені Марією Терезією та Йосифом II:

---

3) Російсько-турецька війна розпочалась у 1806р., а закінчилась у:

- а) у 1809р.   б) у 1812р.   в) 1828р.   г) 1829р.

4) Як називалися військово-адміністративні провінції, які Наполеон планував створити на території України:

- а) жупани;   б) округи;   в) наполеоніди;   г) наполеони.

5) Як називалося козацьке військо створене із задунайців в ході Російсько-турецької війни 1828-1829 рр.

- а) задунайське;   б) азовське;   в) причорноморське;   г) кримське.

6) Назвіть течії суспільно-політичного руху в Наддніпрянській Україні

7) Ким був Іван Котляревський

---

8) В якому році був відкритий Харківський університет? _____

9) У якому році відбулася таємна місія Василя Капніста до прусського короля?

- а) 1791р.;   б) 1803р.;   в) 1796р.;   г) 1825р.
- 10) Як називався найвідоміший гурток дворян-автономістів?
-

Варіант 2

- 1) Ким здійснювалася влада в губерніях:
- а) губернатором;   б) справником;   в) бюрократом;   г) жупаном.
- 2) Які українські землі входили до складу Австрійської імперії:
- а) Волинь, Буковина, Закарпаття;
- б) Східна Галичина, Лодомерія;
- в) Бесарабія, Галичина, Закарпаття;
- г) Східна Галичина, Північна Буковина, Закарпаття.
- 3) Підписанням якого мирного договору закінчилась Російсько-турецька війна 1806-1812 рр.
- а) Ризький мир;   б) Бухарестський мир;
- в) Бесарабський мир;   г) Берестейський мир.
- 4) Чи вірне твердження: Наполеон планував західні і південні українські землі передати Англії _____
- 5) Після якої війни було створене Азовське козацьке військо
- а) Російсько-турецької 1806-18012рр.;   б) Французько-російської 1812р.;
- в) Російсько-турецької 1828-1829 рр.;   г) Французько-російської 1813 р.
- 6) Хто у 1791р. очолив таємну місію до прусського короля? _____
- 7) Ким був М. Каразін?
-
- 8) Яка верства населення була представником української течії у суспільно-політичному русі Надніпрянщини? _____
- 9) Поєму “Енеїда” написав _____
- 10) Хто є ймовірним автором “Історії Русів” _____

Варіант 3

1)Українські території, що входили до Російської імперії адміністративно ділились на:

- а) генерал-губернаторства, губернії, округи, комітати;
- б) губернії, жупани, повіти;
- в) генерал-губернаторства, області, округи;
- г) генерал-губернаторства, губернії, повіти.

2)Хто проводив реформи на західноукраїнських землях, що входили до складу Австрійської імперії у кінці 18 ст.

- а)Франц II, Йосиф II;   б) Марія Терезія, Леопольд II;
- в) Марія-Терезія, Йосиф II;   г) Йосиф II, Франц II.

3)У якому році був підписаний Бухарестський мирний договір?

- а) 1806р.;   б)1812р.;   в) 1828р.;   г)1829р..

4)Коли розпочалася Російсько-Французька війна?

- а) 1 серпня 1912 р.;   б) 13 липня 1812 р.;
- в) 9 травня 1812 р.;   г) 12 червня 1812 р..

5)Бесарабія увійшла до складу Російської імперії після війни:

- а) Російсько-турецької 1806-18012рр.;   б) Французько-російської 1812 р.;
- в) Російсько-турецької 1828-1829 рр.;   г) Французько-російської 1813 р..

6)Ким був Василь Капніст?

---

7)Іван Котляревский написав поему_____

8)Хто був засновником Харківського Університету?_____

9)Назвіть два найвідоміші твори опубліковані в Надніпрянській Україні в кінці 18 ст?_____

10) Назвіть один з найвідоміших творів Василя Капніста

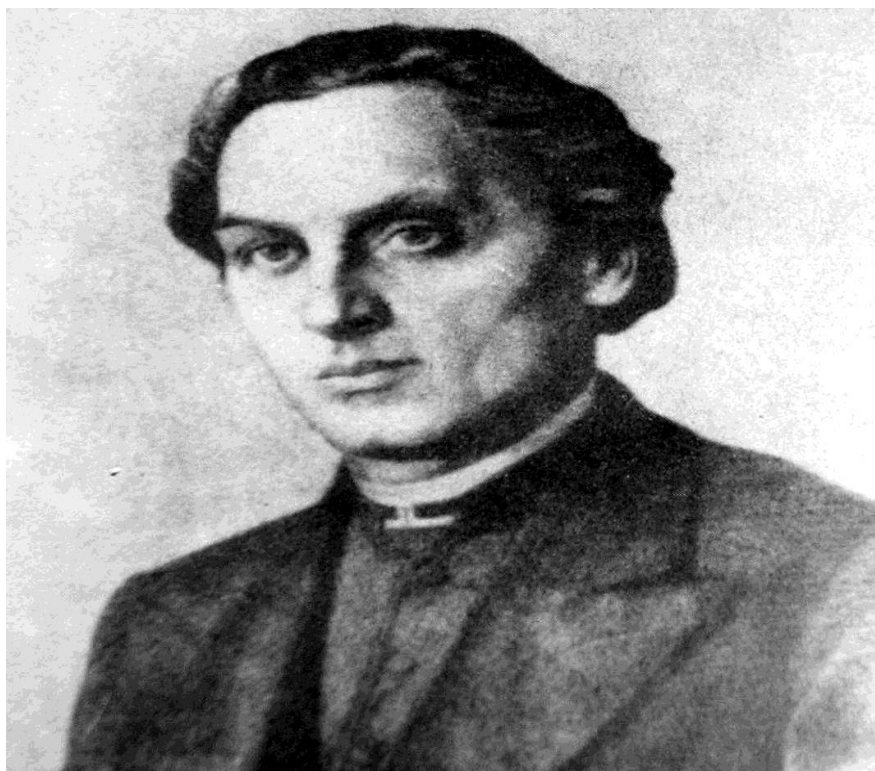
- а) «Ода на рабство»; б) «Моїй Україні»;
в) «Малоросія - край козацькій»; г) «Моя земля».

Додаток 2

Українське національне відродження в Галичині

Представники	Діяльність
1) _____	_____
2) _____	_____
3) _____	_____
4) _____	_____

Додаток 3

Маркіян Шашкевич (1811-1843)

Біографія Маркіяна Шашкевича

Мав коротке, але плідне життя. За 32 прожиті роки Маркіян Шашкевич визначився на Західній Україні як перший народний поет, прозаїк, публіцист і перекладач, автор першої книжки українською мовою “Русалка Дністровая”.

Маркіян Семенович Шашкевич народився 6 листопада 1811р. в селі Підлісся Золочівського повіту на Львівщині в сім'ї священника. Початкову освіту здобув у дяка, потім навчався в Золочівській німецькій школі, у Львівській та Бережанській гімназіях.

З 1829р. юнак навчався у Львівській духовній семінарії і водночас був слухачем філософського відділу університету. Але офіційна традиційна наука не цікавила його. Я. Головацький згадував пізніше: “Він все тужив за чимось, чого в школах не вчили, чого не знаходив ні в старих, ні в нових словесностях”.

У гімназійний період Маркіян Шашкевич почав писати вірші. 21 лютого 1831р. Шашкевича було виключено з семінарії за порушення семінарського режиму й “вільнодумство”. Розгніваний батько відмовився від сина. Тому Маркіян залишити у Львові в дядька по матері Захара Авдиківського.

У ці роки Шашкевич активно займався самоосвітою. Читав все, що стосується слов'янських культур, знайомиться з “Енеїдою” І.Котляревського, граматику О. Павловського, зі збіркою народних пісень М. Максимовича.

1833 р. помер батько Шашкевича, і тому треба було дбати про сім'ю. Він знову поступив у Львівську семінарію і по закінченні її (1838р.) став попом на селі.

Шашкевич очолив гурток прогресивної молоді “Руська Трійця”, який виступив на захист української літератури, проти ополячування населення Галичини. 1834р. гурток львівських семінаристів остаточно оформився в культурно-просвітню організацію.

На літературну ниву Шашкевич вступив 1835р., надрукувавши у Львові оду до Цісаря Франца І “Голос галичан”. Наступного року вийшла в Перемишлі польською мовою полемічна брошура Шашкевича “Азбука і абетка”. Це була відповідь українського патріота на намагання української шляхти й клерикалів ввести в українську мову й літературну польську абетку.

Дбаючи про розвиток народної освіти поводитир “Руської Трійці” склав 1836р. першу “Читанку” українською мовою. Незважаючи на настійну потребу для дітей, її вороже зустріла цензура. Тільки 1850р. “Читанку” видав у Львові Яків Головацький і від тоді вона з успіхом використовувалась в початкових школах Галичини.

1837р. здійснилася заповітна мрія Шашкевичивого гуртка: в Будимі (Будапешт) з'явилася “Русалка Дністровая” – перша книга народною українською мовою в Галичині.

Матеріальні нестатки, постійне цькування влади вкрай погіршили

здоров'я Шашкевича (з студентських років він хворів на сухоти). 1842р. поет перебрався до с.Новосілок Новоомилятинського району й остаточно занедужав. Смерть молодшого сина спричинила в нього тяжкі переживання і сприяла загостренню туберкульозу. Втратив зір і слух, паралізований він ще кілька місяців страждав. 7 червня 1843р. Маркіян Шашкевич помер.

Для нащадків не збереглося жодного прижиттєвого портрета. Його усний портрет подає Микола Устинович: “Шашкевич був середнього росту, тонкою будови і м'якеньких рис лиця. Синє і сумнеє око, юно русе волосся і ніжність постави надали його подобі щось дівочого. Високе його чоло було уже в молоді роки пописане плужком глибоких думок... На лиці одбивалась якась-то тужливість і терпіння...”

Художня спадщина Маркіяна Шашкевича невелика: три десятки поезій, романтичне оповідання “Олена” та переспіви й переклади із староруської, чеської, польської і сербської мов. В особі Шашкевича в українську літературу ввійшов талановитий поет, перекладач, патріот, гуманіст, людина високою культури й громадянської мужності. Провідний мотив Шашкевичевої творчості – заклик до національного єднання на демократичній основі, ідея захисту рідної мови, культури.

Маркіян Шашкевич справедливо вважався одним із основоположників громадянської лірики в українській літературі. Тема національного відродження органічно єдналася у нього із закликом до боротьби проти суспільної реакції.

Під керівництвом Шашкевича гуртківці взялися за творення в Галичині нового письменства. 1833р. вони впорядкували рукописну збірку “Син Русі”, котра збереглася до наших днів. Складена вона головним чином з поетичних творів учасників гуртка. М. Шашкевич не готував цю збірку до друку, а розцінював її як перевірку — чи є з ким братися за велике діло. У ній виразно прозвучав заклик до єднання народних сил, до національного відродження.

Друга збірка Шашкевичевого гуртка — альманах «Зоря» (1834р.) — фольклорно-літературна. Рукопис «Зорі» не зберігся. Проте відомо, що збірка відкривалася портретом Богдана Хмельницького та нарисом М. Шашкевича про видатного полководця. До неї входили також вірші членів «Руської Трійці». Цензор заборонив друкувати «Зорю».

Згодом частина матеріалів із цієї збірки потрапила до «Русалки Дністрової». Все ж «Зоря», на думку дослідників, була за змістом набагато сміливішою, ніж «Русалка...».

Після заборони «Зорі» члени «Трійці», зазнали переслідувань, за ними було встановлено поліцейний нагляд. Тому за підготовку нової збірки М. Шашкевич і його друзі взялися лише тоді, коли трапилася нагода обминути віденську та львівську цензури. У 1836р. члени гуртка підготували згадану «Русалку Дністровую».

Тут 1837р. і вийшла «Русалка Дністровая» — третя збірка «Руської трійці». “Ця книга, за словами І. Франка, «...хоть і який незначний її зміст, які неясні думки в ній висказані, була свого часу явищем наскрізь революційним...»

Збірку радо зустріли прогресивні діячі слов'янства і високо оцінили її. «Русалка Дністровая» відіграла велику роль у справі національно-культурного відродження на західноукраїнських землях. Вона стала важливим надбанням української культури, духовним скарбом народу, провісницею нового, демократичного письменства. Літературна творчість М. Шашкевича тривала недовго — з 1833р. по 1843р., та й то, починаючи від 1837р., із значними перервами. Проте в ній сучасники бачили справу всенародного значення. М. Шашкевич визначився за той час і як талановитий перекладач із сербської, чеської, польської та грецької мов. Фрагмент його переспіву «Слова о полку Ігоревім» («Плач Ярославни»), який дійшов до нас, свідчить, що поет дуже відповідально ставився до цієї пам'ятки культури.

Поетична спадщина поета — коштовна перлина в духовній скарбниці українського народу.

Додаток 5

Іван Вагілевич

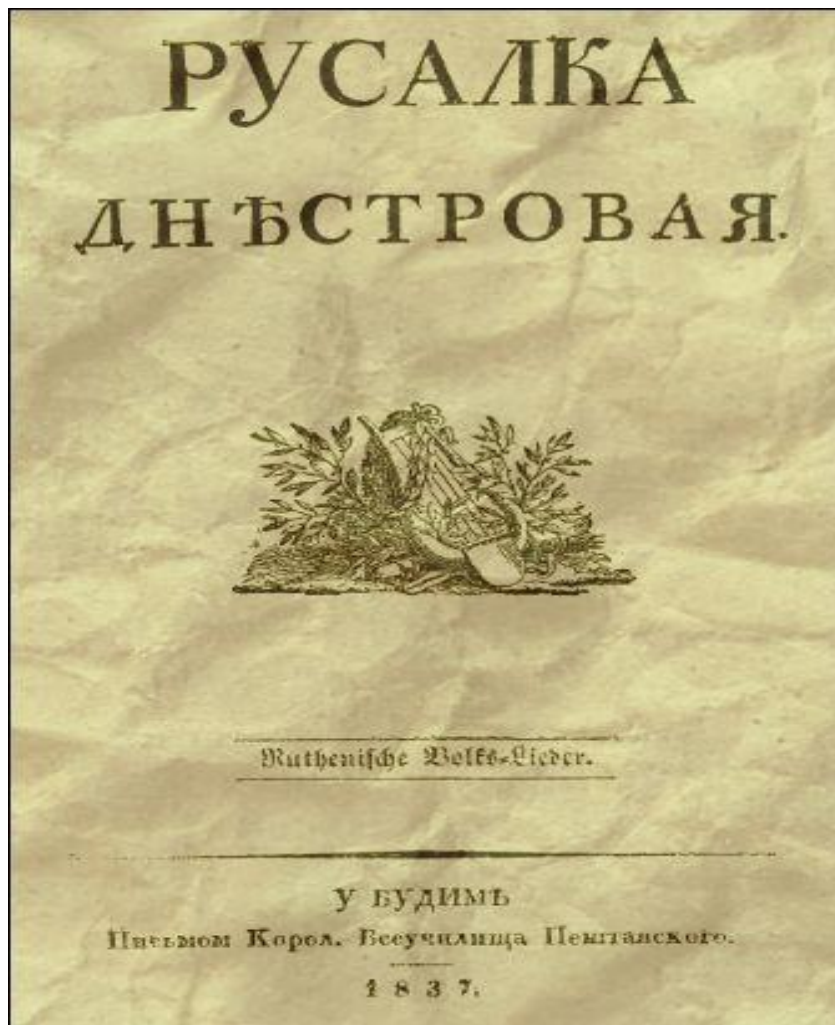

(1811-1866pp.)

Яків Головацький
(1814-1888рр.)

Додаток 6

Титульна сторінка “Русалки Дністрової”

Виправте помилки в реченнях

1. Представниками українського національного відродження в Західній Україні на початку 17 ст. була козацька старшина.
2. У 1816р. у Києві за ініціативи Лозинського, Іван Лаврінський заснував перше протистанське товариство греко-католицьких священників.
3. М. Шашкевич, І. Лаврінський, Я. Головацький заснували гурток «Русалка Дністровая», який діяв протягом 1832-1835 рр.
4. Альманах «Руська трійця» був виданий у Львові у 1815р..

(затверджує класний керівник)

Сценарій виховного заходу на тему:
«МИ ПРОТИ КУРІННЯ, МИ - ЗДОРОВЕ ПОКОЛІННЯ»
(для учнів 7-8 класу)

(титульна сторінка)

Підготувала
студентка 42-ї групи
напряму підготовки «Історія»

(вказати власне прізвище та ім'я)

Луцьк-2015

Мета: інформативно-виховна - інформування молоді про негативний вплив тютюну на здоров'я не лише того, хто палить, але й оточуючих; інформування про ризик розвитку залежності від тютюну, набуття нових та ускладнення наявних захворювань;

виховна - формування у дітей якостей сильної особистості та здатності протистояти тютюновій індустрії;

профілактична - попередження паління серед підлітків та учнівської молоді.

Терміни і поняття: тютюн, тютюнопаління, наслідки тютюнопаління, здоров'я, здоровий спосіб життя.

Обладнання: презентація на мультимедійній дошці.

Хід виховного заходу:

I. Організаційний момент.

Зручне розміщення учнів в класі.

II. Мотивація проведення заходу

1. Бесіда (актуалізація попередніх знань).

Звертаю увагу на вислови, які записані на дошці.

«Люди впускають ворога в свої вуста, і він викрадає їх мозок», — говорив великий Шекспір про спирт і тютюновий дим.

Пияцтво — є вправління в безумстві (Піфагор).

Сп'яніння — є добровільне божевілля людини (Арістотель).

Вино мстить п'яниці (Леонардо да Вінчі).

Від вина гине краса, вином скорочується молодість (Горацій).

Про що йде мова в цих висловах?

Що засуджується?

Як ці вислови пов'язані з нашим заняттям?

Чому люди починають палити та пити?

З чого починаються пияцтво та тютюнопаління?

Результати досліджень свідчать про те, що багато людей набули цих звичок у підлітковому віці. Тиск з боку товаришів і бажання бути

схожим на дорослих спонукають багатьох підлітків до паління та вживання спиртних напоїв. Ці згубні звички важко перебороти, оскільки тютюновий дим містить нікотин, який спричиняє наркотичну залежність у людини, що палить, а алкоголь — ефірні олії.

2. Гра «Розумники» - пропоную учням кілька предметів (книгу, ручку, склянку, пачку цигарок. Учням дається завдання:

- назвати предмети;
- визначити їх призначення (для чого використовується ця упаковка, які є марки, яке призначення самих цигарок;
- розповісти про шкоду тютюну пропонується за допомогою проведення анкетування (анкета написана на дошці, учні записують відповіді)

АНКЕТА

- 1.Що являє собою тютюн?
- 2.Сам по собі тютюн шкідливий чи корисний?
- 3.Які тварини споживають тютюн?
- 4.Чи є тютюн рослиною без якої існування людини неможливе?
- 5.Використання тютюну - це необхідність чи данина моді?
- 6.Палити - це вигідна для людини справа ?
- 7.Тютюн шкодить здоров'ю?
- 8.Той хто палить шкодить лише власному здоров'ю?
- 9.Кинути палити легко?
- 10.Ви б хотіли допомогти вашим рідним кинути палити?
- 11.Тютюн забруднює навколишнє середовище?
- 12.Боротьба з тютюном - це легка справа?
- 13.З тютюном треба боротися?
- 14.Ви палите? Скільки часу?
- 15.Ви бажаєте кинути палити? (якщо палите)
- 16.Вам потрібна допомога?

17. Ви можете випробувати свою силу волі?

(Результати анкетування краще використати на наступних заняттях).

Учні беруть листочки і заповнюють анкети.

3. Проводжу бліц-опитування

Продовжіть вислів:

- крапля нікотину вбиває... (коня чи муху);
- що варили Бовдур, Бувалий і Боягуз — відомі кіногерої Нікуліна, Віцина, Моргунова у лісі (компот чи самогон);
- часто під час паління підвищується... (артеріальний тиск чи атмосферний тиск);
- продовжіть «Багато вина — мало...» (розуму чи грошей);
- хто з європейських мандрівників уперше побачив людей, що палять (Васко де Гама чи Христофор Колумб);
- на скільки хвилин коротшає життя курця після кожної викуреної сигарети (на 15 хвилини чи на 10 хвилин);
- відомий хірург Федір Углов стверджував, що після прийому спиртного в корі головного мозку залишається... (кладовище нервових клітин чи заряд бадьорості та веселості);
- що вражається в курця перш за все(судини чи легені);
- продовжіть: «П'яна людина — не людина, бо вона втратила...» (розум чи гаманець);
- чому в Росії Петро I дозволив паління тютюну? (із метою оздоровлення людей чи розвитку економіки);
- у якому фільмі Леоніда Гайдая герой вчить молодь танцювати твіст, гасячи недопалки то однією, то іншою ногою («Діамантова рука» чи «Кавказька полонянка»);
- нікотин — це отрута, яка особливо впливає на... (розум чи зір);
- що робили згідно із законом, який видав китайський імператор Ву Вонг у 1220р., викритим у пияцтві? (піддавали страті чи виганяли з країни);

- якому слові увічнив своє ім'я Жак Ніко (нікотин);
  - продовжите «Хліб на ноги ставить, а вино...» (валить);
  - яку дію справляє алкоголь на центральну нервову систему (позитивну чи негативну);
  - назвіть хворобу заядливих курців (кашель);
  - що допомагає зберегти й укріпити здоров'я людей (фізкультура)
- Закінчи вислів...
- «Пити вино так само шкідливо, як приймати...» (отруту)
  - «Паління — це частково хвороба і передчасна...» (смерть)
  - «Не буває весілля без гостей, похоронів без сліз, а пияцтва без...» (бійки);

- «Спочатку чоловік п'є вино, а потім вино п'є...» (людину);
- «Вино полюбив, сім'ю...» (розорив);

Додаткові питання:

- «Пияцтво — вірний супутник...» (хуліганства);
- «Вино — ворог...» (печінки);
- «Паління — це прихована...» (наркоманія);
- «Увечері п'яниця — вранці...» (ледар);
- «Палити — здоров'ю...» (шкодити);
- «Хто не палить і не п'є, той здоровеньким...» (росте);
- «Любити паління — шкодити...» (серцебиттю);
- «Скоріше кидай палити, щоб зростання...» (не припинити).

Підведення підсумків гри. Учасник, що набрав більше за всіх очок, отримує приз.

4. Оголошую підсумки заняття

Останнім часом з'являються молоді люди, що підкреслено негативно ставляться до спиртного та тютюнопаління. Вони вводять у моду підібраність, спортивний вигляд, простоту і ввічливість у поведженні з оточуючими, орієнтуються на здоровий спосіб життя. Але щоб стати повноцінною, корисною для суспільства особою, треба свій вільний час

заповнювати корисними заняттями. «Хто хоче що-небудь зробити, шукає засоби. Хто не хоче робити нічого, шукає причини»,— свідчить відомий афоризм.

Учені давно встановили, що одним з найбільш поширених спонукачів мотивів, що штовхають людину до пияцтва та тютюнопаління, є невміння зайняти себе, незадоволеність тією або іншою формою дозвілля. Тому чим цікавіше буде дозвілля, чим більшою мірою кожен зможе задовольнити свої бажання і потреби, тим рішучіше піде боротьба зі шкідливими звичками, які починаються від неробства.

Беручись до роботи над собою, основні зусилля необхідно зосередити на формуванні позитивних звичок. Боротьба із самим собою — справа нелегка. Недаремно багато хто вважає, що подолання звички до алкоголю та тютюнопаління були в їх житті першим найбільш сильним випробуванням. Тут людина і пізнає себе, випробовує і загартовує свою волю, виробляє самодисципліну, удосконалює свій організм. Витримати, стримати одного разу дане собі слово — означає, навчитися володіти собою.

Необхідно зробити зусилля і зважитися ніколи не торкатися спиртного та тютюну. Потрібно пам'ятати: здоров'я, радість життя і щастя — в наших руках.

(затверджує класний керівник)

Психолого-педагогічна характеристика

учниці 6- Б клас Ліцею № ... м. Луцька

Таїсії Олегівни К.

(титульна сторінка)

Підготував
студент 41-ї групи
напрям підготовки «Історія»
(вказати власне прізвище та ім'я)

Луцьк-2015

К. Таїсія Олегівна народилася 27 липня 199... року в місті Луцьку.

Зараз навчається в Луцькому Ліцеї №... в 6-Б класі.

Батько: К.Олег Аркадійович. Працює будівельником в організації «Луцькміськбуд».

Мати: К. Наталія Олександрівна. Працює керівником гуртка малювання в палаці учнівської молоді м. Луцька.

Стан здоров'я задовільний. На фізичні розлади не скаржиться. Бадьора і весела. Згідна з тим, що у здоровому тілі, здоровий дух.

Тая займає лідируючу позицію в класі. Вона є взірцем у навчанні. Водночас, вона є взірцем «моди» та «стилю поведінки», користується авторитетом у дівчат та хлопців.

Вона не має яскраво виражених друзів у класі. Більшість дівчат вважають її своєю подругою.

Таїсія має особливі досягнення в навчанні. Крім того, з деяких предметів (математика, історія, українська мова) вона бере участь в олімпіадах та інших інтелектуальних заходах. Переважають оцінки 9-12 балів. Найкраще розуміється в гуманітарних предметах. Рівень знань відповідає високому значенню норми для її віку.

Має високий самоконтроль у процесі спілкування. Використовує демократичний стиль поведінки. Не агресивно реагує на конфліктні ситуації. Намагається їх вирішити.

Має широкий кругозір. Її власний сформований світогляд у поєднанні із загальною ерудицією допомагає створити враження розвиненої особистості. Читає художню літературу за шкільною програмою. Переглядає науково – популярні і сучасні глянцеви журнали. Цікавиться громадською діяльністю і політикою в країні. В громадській діяльності школи бере активну участь.

З інтересом вчить англійську мову, математику, українську літературу, історію. Цікавиться й іншими предметами. Одним із основних мотивів навчальної діяльності є інтерес до знань, але наявне також бажання справити добре враження на батьків та однокласників.

Мова емоційна. Образність присутня. Запас слів достатній.

В увазі передбачається власна вольова регуляція. Досить низький ступінь розвитку довільної уваги. Тая вміє зосереджуватися. Має високий рівень розвитку абстрактного, аналітико-синтетичного мислення. Романтик. Розвинена творча уява. Найбільше мріє – мати міцну сім'ю, а також самореалізуватися.

Дотримується режиму дня. Завчасно організовує та планує робочий день. Досить вдало працює самостійно над книгою, складає плани та конспекти.

Поважає власну і чужу працю, до процесу праці ставиться відповідально. Завжди передбачає зацікавлення в корисності своєї і чужої роботи. Але її більше приваблює результат праці (якщо він вдалий), а не власне процес.

Легко набуває трудові навички і вміння та прагне їх розвивати. Вона може назвати себе організованою та дисциплінованою.

Любить і не пропускає заняття з трудового навчання. Однак, не має звички до довгих трудових зусиль. Надає перевагу розумовій праці.

Вважає, що зможе досягти високих результатів у професійній діяльності.

Читає як художню так і науково-популярну літературу. Виявляє великий інтерес до читання. Розважальну літературу читає для релаксації.

Людина цілеспрямована (під час бесіди Таїсія розповіла про майбутні плани, що ще раз підтверджує її вольову цілеспрямованість), стримана, зібрана (це спостерігається неодноразово під час уроків), самостійна, наполеглива. Можна сказати, що у Таї досить добре сформовані якості самоконтролю. Це проявляється під час комунікативних контактів з однолітками і вчителями.

Переважний настрій – «добрий гумор». Приємно бачити Таю в будь-який час трудового дня. Цей настрій стійкий. Учениця загалом емоційна. Аналізуючи її, можна говорити про достатній розвиток почуттів – моральних, інтелектуальних та естетичних. Багато їх проявів спостерігалось у зовнішній поведінці. Вони досить глибокі, переживання стійкі. Під час нестандартних ситуацій, у важких обставинах, інколи при невдачах Тая демонструвала емоційну стійкість.

Висновок

У молодших класах Таїсії подобалася математика. Зараз її цікавить історія, зарубіжна література, іноземна мова. Респондент дуже комунікабельна людина, підтримує дружні стосунки з багатьма дітьми в класі, вміло використовує свої організаторські та комунікативні здібності. За даними вчителів та власними спостереженнями, їй дуже подобається виконувати громадські обов'язки та доручення.

Значну увагу приділяє підготовці шкільних завдань. Судячи з проведених тестів і бесід Тая дуже оптимістично ставиться до життя, випробування сприймає спокійно і розсудливо. Вона може засвоювати матеріали на відмінно, читати додаткову літературу. При життєвих невдачах – не сумує і продовжує йти до поставленої мети. Таю поважають її друзі в школі, для значного кола людей вона є лідером. Дівчині притаманне вміння впливати на навколишніх, до рішення багатьох питань вона підходить творчо, у спілкуванні з людьми виявляє себе з позитивного боку. В майбутньому їй слід уважніше ставитися до таких аспектів, як раціональне використання часу і власної енергії, розробка власної стратегії, їй необхідно навчитися дещо впорядкувати своє життя та розширювати свої можливості.

(затверджує класний керівник)

Психолого-педагогічна характеристика
10-В класу Ліцею № ... м. Луцька

(титульна сторінка)

Підготувала
студентка 41-ї групи
напряму підготовки «Історія»

(вказати власне прізвище та ім'я)

Луцьк-2015

Вивчення учнівського колективу проводилося в школі під час педагогічної практики з 8.11.20... року до 10.12.20... року.

Психолого-педагогічну характеристику 10- В класу Ліцею №... написана на основі таких матеріалів:

- а) об'єктивні дані про клас (класний журнал, особові справи учнів тощо);
- б) матеріали спостережень за класом ;
- в) результати аналізу навчальної діяльності учнів;
- г) факти, зібрані методом бесіди.

У 10-В класі 29 учнів, з них - 10 хлопців, 19 дівчат, в основному учні 199... року народження. Серед них 7 учнів 199... р. н., а саме: Варфоломеев В., Іванов В., Матвійчук О., Оласюк В., Сушко А., Трофімчук М., Шарлота Т. Згідно з медичними обстеженнями, діти здорові, крім Небора Н (ДЦП), Самія Ю. (алергія), Міщишин А. (струс головного мозку). Учні відповідають своєму віковому, фізичному розвитку.

За результатами вивчених сімей, слід відмітити, що в основному зростають і виховується по 2 дітей. Багатодітні родини –Міщишин Д. (3 дітей), Османова Н. (4 дітей), Міщишин В. (5 дітей).

Сім'ї учнів 10-В класу у внутрішньо сімейних стосунках є гармонійні, демократичні. За характером у ставленні до дітей в основному турботливі, зацікавлені. Окремі батьки відчужені від школи, рідко бувають на батьківських зборах, не цікавляться навчально-виховним процесом. Це – батьки Бортник Д., Ткача В., Саміля Ю. Вважаю, що причиною цього у родині Ткача В. є зайнятість батьків на роботі, решта - безконтрольність батьків за дітьми після навчання, також небажання мати тісний зв'язок із закладом освіти. Цікавляться дітьми батьки Небора Н., Іванова В., Оласюка В. Батьки постійно телефонують, відвідують збори, беруть участь у роботі з класним колективом.

Колектив 10-В заново сформований у 20...-20... н. р.. Прибуло 2 учнів: із гімназії № 26-Міщишин В., та зі школи № 9 – Джигалюк Л.. Основа класу залишилась та сама. Діти рухливі, непосидючі, балакучі. Внаслідок

соціометричних досліджень у 9 класі встановлено:

- 1) збільшилась група активу(з 20 до 22 чоловік);
- 2) зникла група пасиву (було 3 учні);
- 3) збільшилась група відторгнутих (з 1 чол. до 4);
- 4) зменшилась кількість ізольованих (з 5 до 3 учнів);
- 5) зникла група ризику (було 2 учні).

До відторгнутих належать такі учні, як Брод О., Колтунюк М. Ізольованими в класі були: Бортник Д., Водько Т.. У роботі з даною категорією учнів необхідно проводити індивідуальну корекційну роботу, ізольованих залучати до спільних справ. У роботі з колективом опиратись на актив класу.

Актив класу відіграє важливу роль в організації класного колективу. Учні в основному дружні, вміють товаришувати, створювати групи за інтересами. Це і Чачанко С., Небор Н., Оласюк В., Богданов Д., Шарлота Т., Сушко А., Варфоломєєв В., Чешенюк І. У них добре розвинуті такі риси характеру, як відповідальність, почуття обов'язку, громадянська активність, милосердя, на них завжди можна покластися у будь-яких справах. А ось такі учні, як Бортник Д., Османова Н., Міщишин В., Водько Т., мало проявляють ініціативи, громадянської активності.

У 20...–20... н. р. надалі необхідно звертати увагу на поведінку таких учнів, як Іванова В., Міщишина В., Салій Ю., Бортник Д., Османова Н., Кальчена В., оскільки вони порушують Правила для учнів, а Міщишин В., Бортник Д., Іванов В. схильні до тютюнопаління. Цим учням необхідно допомогти у корекції їх поведінки, оскільки вони багато часу проводять у дворах, тому необхідний контроль з боку батьків у позаурочний час, а під час уроків – з боку вчителів, кращих учнів класу. Необхідно роз'яснювати норми моралі та правила поведінки, проводити індивідуальні бесіди.

З боку учнів ставлення до вчителів позитивне, в основному всі виконують Правила для учнів. Але окремі учні (це Бортник Д., Салій Ю.) не завжди ввічливі з учителями. Тому необхідно систематично спрямувати роботу на відповідну корекцію їх поведінки.

В класі виявленні холерики: Міщишин В., Бортник Д., Авдєєнко А., Водько Т.; меланхоліки – Матвійчук О., Калшунок М., Город О.. В класі є психічна сумісність характерів. Однак, часто провокують на образи такі учні, як Бортник Д., Салій Ю., Джиганюк Л., Міщишин В., дані учні ще не вміють давати самооцінку своїй поведінці, а керуються емоціями, необхідна постійна робота з ними. Такі учні класу, як Бортник Д., Іванов В., Мерчун І., Османова Н., ухиляються від носіння шкільної форми, окремі забувають про презувне. Необхідний постійний контроль і проведення роз'яснювальної роботи.

За результатами навчання виявлено наступне: на достатньому рівні навчаються – Чачанко С., Оласюк В., Шарлота Т., Данилюк Т.. Необхідно і надалі спільно з батьками працювати над формуванням мотивації до навчання.

Деякі учні беруть участь в гуртках: Іванов В. (музична школа), Джигалюк А., Небор Н., Варфоломєєв В. (футбол), Чачанко С., Шарлота Т. (фрористика), Османова Н., Оласюк В. (танці). Окремі батьки не можуть оплатити гуртки за інтересами, тому їх діти не відвідують. Дівчата класу працюють над випуском стінгазети.

Висновки.

Підсумовуючи, варто зазначити, що необхідно докласти багато зусиль для формування мотивації до навчання, необхідно підтримувати інтерес до самовдосконалення, до виконання Правил для учнів, ведення здорового способу життя, виконання етичних норм, покращення культури поведінки, збереження життя дітей, формувати, організовувати, розвивати класний колектив, моральні якості учня, патріотичні почуття залучати вчителів, батьків до виховання учнів класу. Оцінюючи учнів 10-В класу можна стверджувати, що з колективом легко працювати.

Термінологічний словник

Виховуюче навчання - організація процесу навчання, в ході якого формується світогляд, моральні, естетичні, етичні уявлення та переконання. Термін вперше уведений в педагогіку Й. Гербартом. Це один із принципів навчання, реалізація якого зводиться до органічної єдності знань, умінь, навичок та формування світогляду, якостей особистості, розвитку пізнавальних сил і здібностей учнів.

Взаємодія педагога і вихованців у педагогічному процесі – взаємний вплив дорослого і дітей, у процесі якого здійснюється їхній взаємний розвиток. Каналами взаємодії у педагогічному процесі є діяльність і взаємини вихователя й вихованців. Модель педагогічної взаємодії визначає характер педагогічної системи.

Виховна система – умовно об'єднаний комплекс виховних цілей, людей, що реалізують їх у процесі цілеспрямованої діяльності, відносин між її учасниками, освоєного середовища й управлінської діяльності із забезпечення життєздатності цієї системи.

Виховні цілі – цілі, що відповідають формуванню соціальних і особистісних якостей, а також ціннісно-сміслових ставлень людини до навколишнього світу і самої себе.

Девіантна поведінка (відхильна поведінка) — поведінка індивіда або групи, яка не відповідає загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувається порушення цих норм.

Зміст освіти – система наукових знань про природу і суспільство; особистісний і соціокультурний досвід, які реалізуються, розвиваються і трансформуються в системі освіти. Серед основних компонентів виокремлюють ціннісний, знаковий, діяльнісний, поведінковий, особистісний тощо.

Знання — форма існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини. Виділяють різні види знання: наукове, повсякденне (здоровий глузд), інтуїтивне, релігійне та інші. Повсякденне знання служить

основою орієнтації людини в навколишньому світі, основою її повсякденної поведінки і передбачення, але звичайно містить помилки і протиріччя. Науковому знанню властиві логічна обґрунтованість, доведеність, відтворення результатів, прагнення до усунення помилок і подолання суперечок. Знання (предмету) — упевнене розуміння предмету, уміння самостійно поводитися з ним, розбиратися в ньому, а також використовувати для досягнення поставленої мети. Знання у вузькому сенсі — дані, інформація. Знання у широкому сенсі — сукупність понять, теоретичних побудов і уявлень.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, в яких розкривається внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд, особистісні особливості), спрямовані на зміну складових сучасної системи освіти.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Компетентність – якість особистості, яка володіє компетенціями.

Компетенція (освітня) – здатність особистості застосовувати засвоєні знання, навчальні вміння й навички, а також способи діяльності у відповідних життєвих ситуаціях для розв’язання практичних й теоретичних задач.

Мета – передбачення головного очікуваного результату будь-якого виду діяльності.

Методика (предметна, фахова) – галузь педагогіки, що вивчає й складає правила і методи викладання якогось навчального предмета; узагальнені правила, методи і вимоги щодо організації, здійснення і оцінювання результатів будь-якої діяльності (освітньої, виховної, дослідницької, управлінської). Методика навчання як окрема дидактика – сукупність упорядкованих знань про принципи, зміст, методи, засоби і форми організації навчально-виховного процесу з окремих навчальних дисциплін, що забезпечують розв’язання завдань.

Навчальність – здатність учня до засвоєння певного обсягу інформації та її застосування в практичній діяльності.

Навчання – внутрішньо і зовні завдана діяльність з пізнання нового; функціонує з перших днів народження до смерті як самонавчання і навчання, організоване іншими.

Оптимізація процесу навчання – система дій, що дозволяє досягти найкращих результатів за мінімально необхідних затрат часу та зусиль педагогів й учнів в конкретних умовах.

Освіта – процес і результат засвоєння людиною системи знань про світ, суспільство, саму себе, способи мислення і діяльності, формування власної особистості; феномен культури, що забезпечує її трансляцію, відтворюваність і зміну; освітній простір – сукупність навчальних закладів, державної системи управління і суспільних об'єднань, які реалізують освітні програми. Освіта призначена, щоб дати новому поколінню початкові знання культури, формуючи поведінку у дорослому житті і допомагаючи у виборі можливої ролі в суспільстві. У широкому сенсі слова, освіта — процес або продукт формування розуму, характеру або фізичних здібностей особистості. У технічному сенсі утворення — це процес, за допомогою якого суспільство через школи, коледжі, університети та інші інститути цілеспрямовано передає свою культурну спадщину — накопичене знання, цінності та навички — від одного покоління іншому. У повсякденному розумінні освіта крім усього іншого передбачає і, в основному, обмежена навчанням учнів учителем. Воно може полягати в навчанні читання, письма, математики, історії та інших наук. Викладачі з вузьких сфер, таких як астрофізика, право, географія або зоологія, можуть навчати тільки даному предмету, звичайно в університетах та інших вишах. Існує також викладання фахових навичок, наприклад, водіння. Крім освіти в спеціальних установах існує також самоосвіта, наприклад, через інтернет, читання, відвідування музеїв або особистий досвід.

Освітній заклад – заклад, що здійснює освітній процес, тобто реалізує

одну або кілька освітніх програм.

Освітній стандарт (англ. Standard – норма, зразок, мірило) – мінімально гарантований освітнім закладом рівень освіти.

Оптимізація процесу навчання – система дій, що дозволяє досягти найкращих результатів за мінімально необхідних затрат часу та зусиль педагогів й учнів в конкретних умовах.

Оцінка - вживається в педагогіці для характеристики результатів навчальної діяльності (навчальних досягнень) у 12-бальному або іншому вимірі; думка про обсяг і якість знань, умінь, навичок учня.

Оцінювання – це процес, діяльність експертів (вчителя) за заданими критеріями виявлення обсягу і якості результатів навчальної діяльності учня чи класу в цілому.

Педагог (від грец. παιδαγωγ — вихователь) — особа, що займається викладацькою чи виховною роботою і має необхідну підготовку в цій області. Вчений, науковець, що займається теоретичними проблемами педагогіки. Зміст професії у вихованні підростаючого покоління. Слово «педагог» у Стародавній Греції означало дослівно «провідник дитини». Так називали не вчителів, а рабів, які відводили дитину до школи і забирали назад. Зазвичай у педагоги вибирали рабів, непридатних ні для якої іншої роботи, але тих, що були вірними домівці.

Педагогічна культура – сутнісна характеристика особистості педагога, здатного до «діалогу культур».

Педагогічна майстерність – високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих навичок особистості, що дають змогу педагогу ефективно організувати навчально-пізнавальну діяльність тих, хто навчається, і здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію.

Педагогічна рефлексія (лат. reflexio – відображення, аналіз) – здатність педагога об'єктивно оцінити себе та свої вчинки, зрозуміти, як його сприймають у процесі педагогічного спілкування.

Педагогічна творчість – прийняття і здійснення педагогом оптимальних нестандартних рішень у змінних умовах навчально-виховного процесу.

Педагогічна технологія – своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання.

Педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка визначає необхідність педагогічних перетворень, прогнозує та оцінює наслідки реалізації певних педагогічних задумів.

Педагогічний конфлікт – протиріччя між вихователем (вихователями) і вихованцем (вихованцями). Конфлікт буває внутрішній (внутрішньо-особистісний) і зовнішній (міжособистісний і міжгруповий). Залежно від способу розв'язання виокремлюють продуктивні (конструктивні) і деструктивні конфлікти. Продуктивні конфлікти стимулюють розвиток окремої особистості або групи. Наприклад, конфлікт між новатором-педагогом і його інертними колегами керівник навчального закладу може конструктивно використати для оздоровлення, творчого росту колективу. Неправильне сприйняття цієї ситуації може призвести до деструктивного розв'язання проблеми. Способами розв'язання конфлікту є вияв емпатії, компроміс, «третейський суддя», двосторонній аналіз, тимчасовий розрив зв'язку, ультиматум тощо.

Педагогічний такт – принцип міри, необхідний у процесі спілкування з дітьми. Визначається педагогічною майстерністю, досвідом, рівнем культури і особистісними якостями педагога.

Педагогічні здібності – узагальнена сукупність індивідуально-психологічних особливостей і професійно значущих якостей педагога, які забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності. Розрізняють гностичні (вміння пізнавати й отримувати задоволення від

пізнання), дидактичні (вміння спілкуватись, співпрацювати), перцептивні (вміння проникати у внутрішній світ дитини, здатність до емпатії), прогностичні (вміння здійснювати педагогічне передбачення, прогнозувати результати взаємодії у педагогічній діяльності) та інші педагогічні здібності.

Передовий педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати у розв’язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів, прийомів та засобів.

Психолого-педагогічний супровід освіти – система взаємопов’язаних заходів щодо вирішення психолого-педагогічних проблем учасників навчально-виховного процесу, яка охоплює індивідуальну і групову діагностику, консультування, побудову індивідуальних навчальних програм тощо.

Процес навчання – сумісна, спеціально організована діяльність вчителя й учнів, керована вчителем і спрямована на здійснення завдань освіти, навчання та розвитку особистості.

Практика (грец. πράξις «діяльність») — доцільна і цілеспрямована діяльність, яку суб’єкт здійснює для досягнення певної мети. Навчальна практика — практика формування суб’єктів суспільства. .

Психологія (від грецького ψυχή (psyché) — душа, дух; λόγος (logos) — вчення, наука) — наука, що вивчає психічні явища (мислення, почуття, волю) та поведінку людини, пояснення якій знаходимо в цих явищах.

Система освіти – сукупність навчально-виховних закладів незалежно від їх організаційно-правових форм, типів і видів, які реалізують послідовні освітні програми та державні освітні стандарти різного рівня й спрямованості, а також система органів управління освітою.

Ситуація успіху – суб’єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища.

Соціалізація - комплексний процес засвоєння індивідом певних соціальних ролей або інтеграція до певної соціальної групи. Соціалізація виступає одним із основоположних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в середині суспільства. Соціалізація являє собою процес входження людини в суспільство, включення її в соціальні зв'язки та інтеграції її з метою встановлення її соціальності.

Структура уроку – співвідношення компонентів уроку в їхній певній, залежній від типу уроку, послідовності, чим забезпечується цілісність відповідних процесів; засвоєння знань, формування умінь і навичок, застосування знань, умінь і навичок, узагальнення та систематизація знань тощо.

Творча самореалізація педагога – процес здійснення творчих задумів педагога для досягнення цілей у вирішенні особистісно-значущих педагогічних проблем.

Тема – предмет вивчення, викладу; частина наукової проблеми, що обіймає кілька питань.

Технологія – в педагогіці сукупність знань і способів оптимального відбору змісту, вибору засобів і методів певного виду діяльності (освітньої, виховної, наукової, управлінської), що забезпечують цілеспрямований рух мети до результату.

Уміння (навички) — здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навиків. Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань; формування умінь є складним процесом аналітико-синтетичної діяльності кори великих півкуль головного мозку, в ході якого створюються й закріплюються асоціації між завданням, необхідними для його виконання знаннями та застосуванням знань на практиці.

Учитель — людина, яка навчає інших людей (своїх учнів), передає їм певні знання про життя. У вузькому розумінні — спеціаліст, який проводить навчальну та виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних

типів.

Якість освіти – рівень знань і вмінь, розумового, морального і фізичного розвитку тих, хто навчається, на певному етапі відповідно до поставлених цілей; рівень забезпечення навчальної діяльності і надання освітніх послуг учасникам освітнього процесу навчально-виховним закладом.

Список використаних джерел

1. Бондар В. І. Дидактика. – К.:Либідь, 2005. – 264с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник. – К.:Академвидав, 2004. – 352с.
3. Загальна психологія. Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін..- К.: Либідь, 2005. – 464с.
4. Закон України «Про вищу освіту». - Голос України від 06.08.2014.— № 148
5. Методика навчання історії в школі. Пометун О.І. – К.:Генеза, 2006. – 328с
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Історія України. Всесвітня історія. Основи правознавства. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 96с.
7. Пермяков О.А. Педагогіка: навч. Посібник / О.А. Пермяков, В.В. Морозов/. – К.: Знання, 2006. – 172с.
8. Положення про проведення практики студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки//Матеріали до організації навчального процесу у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки// Упоряд. С.В. Гаврилюк, Л.О. Заєць. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С.280-283

